रवि शाक्य, इखाछेँ, यल

छु ना खँ

(उखान कोष)

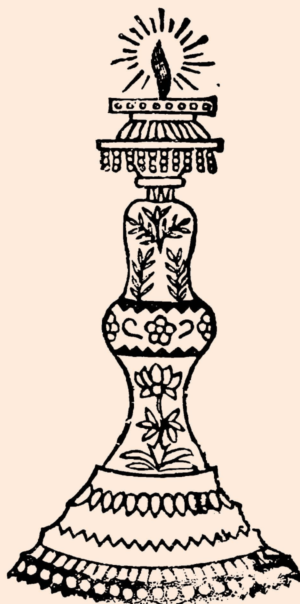
मुंम्ह
सत्यमहोन जोशी

पिकाम्ह
च्वसा पासा

पासा - १७

ह्वनाखँ

(उखान कोष)

च्वसापासा

सत्यमोहन जोशी

न्हापां	ने० सं०	मू
१०००	१०७८	१।५०

पिकाम्ह--
' च्वसापासा '
कहिति, कान्तिपुर
नेपाल ।

(व्याक्‍ अधिकार सुरक्षित)

थाकू--
सरस्वती प्रेस
कहिति, कान्तिपुर

धन्यवादया पात्र

स्वर्गीय साहु सम्यक रत्नया नामं वेकया भाषा प्रेमी कायभाजु भक्तवीरसिं व रत्नमान सिंजुपिसं माक्को चन्दा दां प्रदान याना 'खत्वा व खँ भाय्' च्वसापासाया पाखें पिकायेका दी थें नतुं थ्व छुनाखं (उखानकोष) सफूयात नं माक्को चन्दा दां प्रदान याना थ पूज्य बौया नामं हे च्वसापासाया पाखें प्रकाश याका दीगुलिं च्वसापासा परिवार वेकपिं प्रति आपलं कृत्य कृत्य जुया च्वंगु दु। भाषा साहित्यया क्षेत्रे वेकपिसं थथे हे अमूल्यगु योगदान प्रदान याना सेवा यायां वने फयमा, तथा थ्व सेवाया फलं स्वर्गीय साहु सम्यक रत्नया दिवंगत आत्मां शान्ति प्राप्त यायां च्वने फयेमा।

च्वसापासाया प्रति मां भाषाया नातां फयां फक्को सेवा याना सफू लल्हाना ब्यूम्ह भाजु सत्यमोहन जोशीजुयात जा जिमिसं न्ह्याको धन्यवाद ब्यूसां गाइगु मखु।

कान्तिपुर

१३ थिला थ्व ने.सं. १०७८ —च्वसापासा

थगु खँ

मां भाषाया नातां सकसियां मंकागु सम्पत्ति जुया च्वंगु "खँत्वा व खँभाय्" छापांहे छिकिपिनिगु सेवाय् प्रकाश याय् धुंगु दु ; अभ थुकिया "लँसा" नं।

थ्व छुनाखँया नामं संग्रह जूगु उखान कोष नं थौं छिकिपिनिगु सेवाय् ब्वे हया च्वना। थ्व सफुतिं नेपाल भाषाया उखान धुकूया भिन्खुब्वे छब्व जक संग्रह सिद्ध यात धासां जिगु ल्याज्या सफल जूगु भापी दु।

थ्व सफुती भाजु रामचरण मल्ल व भाजु प्रेमसुन्दर प्रधानपिसं आपालं तँसा छ्याहया दीगु दु, थथे हे मेमेपिं भाषा प्रेमी सज्जनपिसं नं तँसा छ्याहया दिल धासा नना नं हे थुकियागु छगू तधंगु कोष पिकायेगु सौभाग्य प्राप्त ज्वी।

ललितपुर

थिलापुह्नी ने०सं० १०७८ ---सत्यमोहन जोशी

छुनाखँ

अ

अन अथे थन थथे यायेगु मंथ = थ्यथँनं आपदं थीका थथेथे याये थका याये मफंगु ।

अनचा मालां हेगचा लू = छता मागुलिगु वस्तु माला जुसा छता अमूल्यगु दुर्लभगु वस्तु लुयावैगु ।

असन्तोषि सदां दुःख, सन्तोषि सदां सुख = न्हाको दसां मगा धया जुल कि दुःख जुया च्वनि, दुगुली मन त्याका च्वन कि सुख जुया च्वनि ।

अबु पासा खें लोभा = ज्वी मखुगु खँ; छुक मदु खँ या अर्थे

अहिंस भिंसाया घले गंगा अबुं तीर्थ नमो नमो = अहिंसह्म भिंसायात घंडे च्वंगु लहे गंगा बराबर; आपा अहिंसह्म ज्या धगाःहाह्म भिंसायात उपमा बीगु ।

अल्छिया दुगं ज्या = अल्छिह्म मनूयात झन अप्पो ज्या थोगु भोर वै; अल्छि जुल झन अप्पो ज्या याये माल धैगु अर्थे ।

अबु मन्यू व्वाजु न्यू = थ बका मजुसे व त बका ज्वीगु ।

अजिया न्ह्योने प्यों उले मछा = माथाय् मागु ज्या याना क्यने मफैगु; मछाले म्वाथायूनं मछाला ज्वीगु ।

अजि वोगु व जा बूगु पायूछि = ठीक नक्सां ईव्यो मिले जू वैगु।

अयूया थयूया मेसिया कपा = न्ह्यागु ज्या जूसां आखिरे निर्दोषिह्म सेखिया काल ज्वीगु।

अगू मायूकें घाटे सिंकें [भ्वे सिंकें] = साक्ष नयाज्वी माबले मसाक्ष नयाज्वीगु, साक्ष नये म्वाबले मसाक्ष नये मालिगु।

अबु मसी ज्या पा = समय व ज्या बर्बाद जुया च्वनिगु।

अजिकयात बो पँ = दुखियात दैवं रक्षा या।

अबुयात दिगुबो क्यना चतांमधि खुया नयेगु = ढ्वंग छायेगु (छलकपट) ज्या यायेगु।

अबुया खँ गनातये मदुह्म कायूनं, भातया खँ गनातये मदुह्म कलातं खिचां मस्युको दुख सी = मने खँ मथाह्म मनूनं दुख सी धैगु अर्थ।

अगुणीले जिचा, गुणीले खिचा = जिंचाभाजु वैगुणि ज्वी, खिचा धैह्म गुणिहे ज्वी।

अबुजु नया स्यूला क्यातु = अबुजुं छु छु यात धहे धहे याये योगु।

अप्पाया लिस न्वहतं = बदला कायेगु ज्या।

अप्पाया मिखा मदु = अर्थ स्पष्टहे जू; तँ वोह्म मनूनं मिखां छुं मखं धैगु अर्थनं।

आय् बुर्या काय् ब्वीला, प्वाथं निसें ग्वाय् ब्वीला = हुथाय् चायांजक ज्या ज्वी मखु।

आपा जुल कि साखनं खांयू = अर्थ स्पष्टहे जू।

आजुया मूसि छ्यया छुसि = आजुपिन्सं तयावंगु कीर्ति या दयेका वंगु बस्तु छय् च्छी मचाया पाले नष्ट भ्रष्ट ज्वीगु या ज्या ख्यले मज्वीगु।

आकासे खया थुकना बिर्या थगु ख्वाले चिच्चा वो = थमं यानागु ज्यां थतनतुं मभिंगु परिणाम वैगु।

आलु छ्यानिया फय् गुधानि = छुं बस्तुया मोल छुनि छुथें ज्वीक उपहास यायेगु।

आग्वारा निग्वारा स्वर्ग बाय्, स्यूता नर्क बाय् = मस्यूपिं, मसपिं मनूतेत शिरपा दैगु, स्यूपिं, सपिं मनूतेत मभिं बया च्वनिगु।

आवे लातले भावे मला, भावे मलाका आवे लाना छु याये = भिना च्वतले भिंके मस, मभिं ज्वीवं भिंके खयां छु यायेगु।

आपा जान्ने जुलकि ह्वासे लुफिं हाई = जिम्ति सस्यू सुंमदु धका जुलकि खने मदेक ज्याखँ स्यों वे फु; आपा घमन्ड यातकि घमन्ड चूर्ण ज्वी।

आलु ब्यूसा पालु, पालु व्यूसा आलु = छता ब्यूसा, छता थाईह्म; अखह्म।

आपा न न्यातकि वा वै मखु = आपा खँ ल्हाइपिन्सं ज्या याई मखु।

आख नवो पाछि बन्धा = आख मसःलकि थाकुगु ज्या याना ज्वी मालि; थिया मसःलकि दुख ज्वी।

इ

इमुया ख्वाय् सुनां स्वै? = मामूलिगु अवस्थायां बया च्वनिगु खँ सुनां थिया याई; पूर्ण विवरण कया ज्योखँ याथे फैमखु: न्ह्यागु ज्या खँ याःसा थिंथाय् बया च्वनि।

इमि घाये पा, झी न्यने पा = कःपिनि दुख फुना सुख जुया च्वन, झी सुख फुना दुख जुया च्वन; दुख जुया च्वंसां छह्याना च्वने पा।

ई घातं घले स्वै [ईं थिया घासं घछे स्वै] = न्ह्याथे जूसां थ मनू घैछ थपाखेहे ली; थथ कःघलं थ पाखे स्वे।

ईखे विष नै = मखूनं वैरि साधनं यायेत थहे स्यनिगु ज्यानं याई।

उ

उख तुकु मों मना बकुला भगत = सुं कःकक च्वना थगु ज्या सिद्ध याइह्म; कतिला पाखह्म।

उखे स्व थुखे स्व थगु रक्षा थमं स्व = कःपिपि थथे थथे भका विचा यायेगु सिबे थःथ थमं हासिकेगु कि; थःगु नच्छे अनुसार ज्याखँ या।

औ

औखर छङ औकार तङ = ज्या खँ ज्वीगु मौका धैगु छक जकहे वै न्हापा लिपा इन्यो धैगु युक्को वया च्वौंसा।

अं

अंगलं नों वाई मखु, घलिमं कुतुं वैमखु = प्यखं असहाय जुसेंलि दैवनं सहाय याई। मखु।

अंगले च्वयातङ्ग मत्तुं डीरामा नुने यो = गुबलें गुबलें असम्भवगु ज्याखँनं सम्भव ज्वी फु।

अंगयाहे न्हायपं दु = न्ह्याथेजागु गुप्तिगु खँनं पिज्वया वनेफु धैगु अर्थ।

क

कमिगा स्वाने भ्वाथ, दकमिया अंग भ्वाथ = ल्हाती ज्या दुपिं मनूते भन थगु छें भिंकेगु कुत मदु; करपिनिगु ज्यक धास्ता याना थगु येवास्ता यायेगु।

कर्कियां च्वे ला आपा दु = थके दुगुली सन्तोष मजूसे, कर्किया थथे दु अथे दु धका लोभी जुया स्वया ज्वीगु।

कर्किया ज्यां थ लिमला = कतया ज्यां थव पंगल जुया च्वनिगु।

कयता चीत काप मदु, इलां तयेत काप = आवश्यकीय ज्याय् मागु वस्तु खर्च मयासे अनावश्यकगु ज्याय् खर्च यायेत स्वैगु।

कन् प्वानं लँ थस्वो लका थका मदु = विचा मतसे निर्णय जुया ज्वीगु।

कयगु कुब्छि ज्या स्वतले मले कुब्छिहब्बा = भतिचा फाइदा ज्वीगुया ल्याचा यातलें आपाया नोक्सान जू धनिगु।

कतकं मखुसा थमंहे बालाका = थत थमं प्रशंसा याना ज्वीगु

कलि कलि कर्पोल, जलि जलि जर्पोल = सकलं भलाद-मिजक, ज्यायाइपि सुं मदु।

कया खं मा मखं = छुं वस्तु प्राप्त यासां उकि थाग् सदुपयोग याये मफैगु कचिकं धन प्राप्त याना हास नास ज्वीगु।

करपिनिगु मत्या थगु खित्या = करपिनिगु उत्तम वस्तु यातनं हेलायागु दृष्टि तुच्छ याना तुलना यायेगु।

कत मित्रु व थ शत्रु उथें ज्वी मखु = थत थ मनूतेसंहे (शत्रु भापा जूसां) आखिरै दया माया तै गुगु कि अन्यजनं (मित्रहे जूसां) तै मखु।

करपिनिगु भरं ज्या ज्वी मखु = करपिनिगु भरै छक ज्या मयासे थगुहे भरेनं ज्या यायेमा।

कसिया प्वाके दुकु, म्हायमचाया प्वाके भौमचा = स्थिर जुया च्वने फै मखुगु अर्थ।

कयगु केलां की सी = छता ज्या यासा छता ज्याय, अदृश्यरूपं आश्चर्य याये माला च्वनिगु।

करदिन्याय् गुभाजु ज्वीस, थथाय् जजमाजं मस = इता ज्याय् जक निपुण्ह्म; कःकित ज्या स्यने सह्म थ ज्या मसह्म।

करपिनिगु बजि थ कजि = थापं च्वने म्वाकं नां त ज्वीगु करपिनिगु धने थ सम्मानित।

कत वनोगु मोस्या थ वने तुति स्या = कर्कियात विश्वास याये मफुह्म थमं ज्या यानानं बयने मफुम्ह।

कर्पनं दह त्वोपुगां त्वोच्वीला = ज्वीमखुगु ज्या कल्पना यायेगु।

कर्कियात जूसा वेदान्ति थत जूसा प्राणान्ति = कत दुःख व थ दुःख सम भावं स्वे मफैगु।

कर्किया म्हुतु चो फैंःखु = कर्पिसं याना ज्वीगु आलोचना पना ज्वी फैमखु।

कन्हेसियाम्ह थो कन्हेहे वै = कन्हेयागु समस्या कन्हेहे पूर्ति ज्वी।

ककुईं लिप ल येयं तिनि होश दै का = दुःखं जूवलकि तिनि त्यो मत्थीया होश वै।

कर्किया विपत्ति, सुयां सम्पति = कर्किया दुःखं थत सुख (धन) प्राप्त ज्वीगु।

कर्म अनुसार बुद्धि ज्वी = अर्थ स्पष्टहे जू।

कपिलि म्हय् कुमि ल्वाँथंगु खं, थःगु म्हय् किसि

ह्वाँय् थंगु मखं = कर्कियागु थासा सूक्ष्मगु दोष्तं खिचा थाना ज्वीगु थ्वगु थासा स्थूलगु दोषनं खिचा मथासे च्वीगु।

करंनं न्वाय चिनिला? = करकापं खिचला ज्वी मखु।

कपाले दसा सिकाय् चपाले दै = भाग्य दसा न्हागु ज्यां सिद्ध ज्वी धैगु अर्थ।

का

कासे कासे एकै नासे = फुकं एक सें एक लोपि।

का छुम्ह पा छुम्ह = दोषीयात दोष मदैगु, निर्दोषयात दोष वैगु।

काति कँनि कातिकं जक ज्वी = गुगु ज्या गबले याये मागु खः उबलेहे जक ज्वी।

कालयात वास मदु, यमराजयात दोष मदु = अन्त्य-काले मृत्युपाखें बचे ज्वीगु उपाय मदु।

कायनं मत्यो बीनं मत्या = छं ज्याखँस्नं व्यवहार याये मत्यो; अनविश्वासीह्म।

काय च्वीगु धनगन नां छ्वीगु हथाय् = चलपतासि ज्वीगु; स्वागु घचा या ज्वीगु।

काक स्वार्थं मन स्वा = मन स्थिर मजु; मने न्हापबल्लं काक स्वार्थं (ककः स्वार्थं) दवाक स्वाक।

काये मागु भोमादार बी मागु स्वाप साहु = लेनदेन ज्याखँस् ठग ज्या ज्वीगु।

काय थ्यों का मां यांसा = छें हेरचाह मगाःका पिने रवाफ लवो थान। ज्वीगु अर्थ।

कि

किसि ल्वाना घाँऽ चुन्दं = तधंपिनिगु संघर्ष जुया चीधंपिनिगु विनाश ज्वीगु।

किसि गांसि जुलं गुलि गासि ज्वी, कुमिचा न्हूनं गुलि न्ह्यानि = तमि व चिमि पिनिगु छगू हद कायम जुया च्वनिगु अर्थ।

किसिं किसि लाई = थवं थः स्यंकेगु (पराधीन यायेगु) अर्थ।

किसि तधि ज्वीवं ला नये ज्यूला? = आपाञक देगु जुयां ज्या ख्यले मजू धैगु' अर्थ।

किसि दयेवं प्वा फाये मज्यू = थत निश्चय ज्वी धुंकुगु ज्याख्वँऽनं हथाय् चायां ज्या ज्वी मखु; रोग जुल धायेवं काचाक वान्छ्वया लिकाये जी मखु।

कुमिचां किसि कांये फु = चीधंम प्राणीनं तधंगु प्राणी यात विनाश याये फुः चीधंगु वस्तु धका हेलायाय मज्यू।

कुसि लाये मफुःपन्सं भात लाये फैमखु = थना चल्लाना मज्वीक मिसातेसं मिजंतेत वशे हये फैमखु।

कुमिचा छ्वं थुनि घसं दे थान = सुयात चीधं खने मज्यू चीधं:पाःनगु एकतां ततधंगु बिनाश व उत्पात याये फु।

कुकुलि वो स्या ज्याला वी सुम्या = थसं ज्या याथेन वर्कन मगाह्ल कर्किया पाखें ज्या कार्ये घाला ध्यबा छग खर्चे थाये थाकुह्ल ।

कुति चुले वा क्रिया कूले वा किये ज्यूला = सफमनं वहे नियम लागू ज्वी मखु धैगु अर्थ ।

कुसि मन्ह्यों थाय् फा न्ह्यनिला = सम्भव मजू थाय् फन असम्भवगु ज्या ज्वोला ।

कु याउँक कुबिमा प्वा म्ह्यातुक बजि नयेमा = हलुकां ज्या यायेमा तर बलाक्का ज्वक ।

कुम्ह्याया घमा चामहीकं चा हिलि मखु = साधन ज्वक दयां मज्यू साधन सञ्चाकलनं मा ।

कोठि भम्क धा, धुकू भम धा = मखुगु ज्याखँन् आकर्षक जुजुं वनाक छवं आनन्द जुसां छवे विनाश जुया च्वने धुंाक ।

कोखं न्हायप्वं यंकल थायनं कोलिसे ब्वाँजे ज्वीगुला ? = छाछाले लगेज्वी मज्यू (ख मखु विना मयासे)

कोजूगुन सिमा फल्गु पायाङ्क = नियमित आकस्मिकतां ज्या ज्वीगु; ताहे मदया च्वंगुली तोह तये दैगु ।

कोली ओंगलसि बुऊ = अपवित्रगु वस्तुलेनं पवित्रगु वस्तु पिज्वया च्वनि ।

कोपात खँ स्यना भत्तु खँ स = छम्हेसित बिया च्वनागु खँ मेम्हेसितं कया च्वनिगु अर्थ ।

कौ

कौर्जा ज्योना च्वोतू = स्वामदु वस्तुलि प्वो जा, मोगु वस्तु छ्वेला; भतिभति च्वाकु स्वचा फैका प्वा खालि याकेगु।

काँ गनं गन न्याइ् ज्वलं ज्वलं न्याइ् = बाँलाक लँ थिका मयासे ज्वोह्म मनून लँय् ठक्कर नैगु स्वाभाविक धैगु अर्थे; अर्थ स्पष्टहे जु।

काँनं ह्याँउ स्युला वाँउ स्यूला = परीक्षा यायेगु साधन मदुम्ह परीक्षकयात छं वस्तुयागु परीक्षा याके बीगु व्यर्थहे।

काँह्म खिचा सग स्वै = असम्भव प्रतीत ज्वी; सुलभ जूसां व्यर्थ ज्वी।

काँखूना चहे पा = अशक्तपिं मनूतेतहे कार्यभारं कच्यू वैगु।

काँचित ब्यूमा खूचा तितिं न्हू, खूचित ब्यूसा काँचात तितिं न्हू = परस्पर विरोध ज्वीगु; सकलयात खुसि याये फैमखुगु; न्ह्याथे यासां ज्या मछिंगु।

काँया दशे मिखा छपा तिसिना ज्वीमा = थाय् गुण स्वया भेष याना ज्वीमा; गन छुयाना भिं ज्वी अन वहे याये मा।

कुँ

कुँ कथाय् ह्याकुसे च्वनि, निभालं कथाय् तुयूसे च्वनि = स्वाभाविकताया अर्थ।

कथ्याले लकों = अर्थ स्पष्टहे जू; स्वाभाविकताया अर्थ।

क्वागु लखं ङेँ मि नै मखु = वहे तत्त्व जूसां वहे गुण बीमखु धेगु अर्थ।

क्वेँ मदुगु मेँ पुतु प्वीकेत फुकसिनं नं फु = खँ ह्वाये-गुगु अपु (ज्यां याना क्यनेगु थाकु धैगु अर्थ।

केँना खुमी बँसि ताना स्याये थेंला = असम्भवगु खँ सम्भवथें प्रतीत याना कार्य सिद्धयाना ज्वीगुथेंला।

क्ये ति गँ न, ची ति गँ = अर्थ मदुगु ज्याखँ

क्वो क्वो नमस्या क्वो क्वो बुद्धि, तिति नमस्या तिति बुद्धि = गथे मागु व अथेहे धैगु अर्थ, मभियाना जूसा मभिहे जुया च्वनि धैगु अर्थ।

ख

खसा च्वो मखुसा च्यो = न्ह्याथें जूसां च्यो ज्वी मागु अर्थं।

खर्चे जोक्का घात घासा कर्मेनं जोक्का वात्तनी = आपा ध्यवा ह्वसीकल जुल धासा (मागु खर्च यायेगुलीनं नुग स्याना जुल धासा) पुण्य मुंके फै मखु।

खडग ज्यनेवंहे देवी ज्वी मखु = बाह्य अनुकरणं दुने-यागु भाव क्यने फैमखु; प्वाल्ह प्वाल्ह थीगु फुक लुँ मखु धैगु अर्थं।

खाचा ध्यना माखा न्हेसं च्वा (खाचा न्हसं माखा न्ह्यो जुया च्वन) = ज्या ह्याय् धका मचा च्यों वोंव मोम्ह मचा नापनापं थःनं न्ह्योवेका च्वनिगु।

खाया ला कूकू ह्य्‌गु ला मंका = खामि जुक जिमुनं धका ह्यगु ज्वागु; निख व्यञ्ज भाग थ्याका ज्वीगु।

खाता वंगु लँ सोदु = हुं ज्याखँ यात कि व ज्याखँगुया लँ सी दु; ज्वापुनायाँपि मचातसँ ज्या याना स्यंका बीगु अर्थं।

खातात लुसँ त्वाक = मल्वीगु ज्याया अर्थं।

खि

खिचाखी सनकि चिख वै = मभिंगु ज्याय् सनकि उकि फल मभिं याई।

खिचाया ह्विपँ फिक्वँ त्वाकते तसां तप्यनि मखु = स्वाभाविकगु चालि न्ह्यालेँ नियन्त्रण यासां उकि थ्वगु स्वाभाविकता त्वपना च्वनि।

खि फाये स्येका प्वाँ उना हथाय् = ई व्यो दसले मिखे याना च्वनि, ई व्यो वनकि ज्याखँ स्यानेथं हथाय् बथाय् चाया ज्वीगु।

खि फाका मुस्या नयाना, जि। निग नि = फरपिन्त याये मत्यो धका सुचं बीगु तर थमं यायेत (ज्याखँ) ह्यया च्वनेगु।

खिचायात ला त्याये मियां गुनले पुनेहे? = सीकसीकं पचे याके बीगु।

खि मफ तोगुये मज्यू = नभिंगु वस्तु स्योपुया उकि फल दुर्गन्ध ज्वो।

खिचाया प्यने कयता मदु = लज्जा यात पर्वाह मतै-गु अर्थं।

खिचाया ला ध्वोंनं न ध्वोंया ला खिचां न = निम्हे-सियां वहे चाला (मभिगु ज्याया अर्थ)।

खु

खुसि छिस्येंलि तुति प्याई = छुं ज्याखँ याये धुंकल कि उकि छुं लक्षण, चि कयनिगु; तर्कना शक्ति रहस्य पिज्वेकिगु।

खुसि छीधुन कि तुता लोमं = थगु स्वार्थ सिद्ध जुल कि थत भर ब्यूपिं फुकं लोमं।

खुसिचाय् च्वंगु ना गमलाय् च्वनिला = असम्भवगु ज्याखँयागु कल्पनाया अर्थं।

खुसि वने चिकुताँ वने इकु = छगू न छगू दोष कयना ज्याखँ न्हाचिले त्याकेगु।

खुस मनूगा गुस गल = असम्भवगु ल्याज्या।

खुसिजा खुसि बागमति लिसे खुसि = छुं ज्याखँ सि-द्ध जूर्थे साबित ज्वी, तर व भ्रमजक जुयाच्वनि।

खुसी गा पानां गनि मखु = गुगु थासे कार्य विफल-जुया आपलं छिद्र दु वहे थासे कार्य सफलता याना कयने ज्याकुई; असफलताया सुचं वया च्वनिगु अर्थं।

खुसि बा वैबले पना तयेमा = थगु हाती धनद्रब्य दुहां वया च्वनिबले उकियागु उचित सञ्चय याना तयेमा धैगु अर्थं।

खो

खोल्चां मस्यो बारचां त्यो = छुं बस्तु फन आपा मा धैगु अर्थ; खोल्चाय् निषेध जुयाच्वंगु बस्तु बारचाय् निषेध मजू धैगु अर्थ।

खँ

खँ ह्लानं। खँ मथू, कत्ता बियां चा मथू = निस्प्रयोजन धैगु अर्थ।

खँजक ह्लानां खेँ थ्वै मस्ु = खँजक ह्लाना कार्य सिद्ध ज्वी मखु।

खँ ह्लाहं। ता निफा त्यायं हिं = प्रशंगपूर्वक थगु उद्देश्य प्रकट यायेगु; स्वार्थ सिद्ध यायेगु या अर्थ।

खँ छगू ह्लात कि देशं स्यू = थवंथ जक लोकेगु खँ लक्ष्मिनं नं सांकेबीथें हाला ज्वीापन्त सम्बोधन याइगु अर्थ; रहस्य पिज्वेकिगु अर्थ।

खँ कंम्ह पाक न्योंम्ह धाद = निम्हं उथें मूर्खपिं।

खँ छक जक नकिं ज्य। सदं। नकि = अथ स्पष्टहे जू।

खँ गुजु वों बेहोरा बाति मवों = खँ बांलासां बानि बेहोरा बांमला।

खँ न्याया ज्या मन्हा = खँ लथे ज्या मस।

खँ जक बाता जुया ह्लाये, ज्या बाता मजू = खँजक आपा, ज्या ह्म धैगु अर्थ।

= खँ

खं॰ मरुया मरुकं रुपा = स्वार्थपूर्णगु सत्यता प्रकट
यायेगु ।

ख्वा

ख्वा बांला स्वाला बांमला = अर्थ स्पष्टहे जू ।

ख्वाऊ नया साखि ता = छुं लंघंगुलं मखु; फुक्कगु
मरूँ ।

ख्वाना मि दक्को मरुनौं — बाबुनयागु निस्फल प्रयत्नं
थल मायु ज्या काये थाकु

ख्वा म्होसा गुगु यो य नि स्वोसा बांति मर्यौं =
रूप बांलाथें बांन येंगा बांमला ।

ख्वा मिचु दुन वचु = पन बांलागु खँ हाला, दुने स्विं-
गु विचारं फल स्वयेत स्वैगु ।

ख्वा तिमला बा ज्या हनुमान थो = रूप बांला, ज्या
बांमला ।

ख्वायाल स्वा ब्वो = ख्वा व खँ मिले मजूसा; बिस्विं
पना वयेगु अर्थ ।

ख्वा मपूगु मिचा (मिमचा) हस्तंग मदु =
नां मजापि मजूत मखाखायान हेल्यायगु अर्थ ।

ख्वा

ख्वी मशूंतले ख्वी । झां, ख्वी धुनें झ्नां मदु =

ह्मारा बुद्धि ज्या बीगु, ल्हिपा बुद्धि ज्या मबीगु ।

खैँ

खिँनं थके पँगा नं थके = [illegible]को पोको थके तगा ज्या यायेगु; साधन थके ला । बिना साधन कदापनं ज्या [illegible] ख्येगु ।

खुँ

खुँ खुँ हे खनि, तुखाँ तुखां हे खनि = अर्थ स्पष्टहे जू, [illegible] समाज धैगु ह्मायक ख्येगं ।

खुँ था खुगात खुगाता झाँ = अर्थ स्पष्टहे जू ।

ख्वो

ख्वो बनेनं मला हलि बनेनं मला = खुं थाये [illegible] ज्या [illegible] ज्यायगु ।

ग

गकीम्ह छुकः हि ल्यांम्ह छुम्ह - छुखलिया थाकुगु ज्या [illegible] छुम्ह [illegible] थ्व [illegible] अर्थ ।

गरावय. कचोला मक्ला घासा = गरासयागु [illegible] कयालिगु [illegible] ।

गरासयात फाँगां मचा = [illegible] को दुसां [illegible] येगु अर्थ ।

गरीयया बेलाय् सकसिया हें ज्ञा = अर्थ स्पष्टहे जु ।

गछे मनुया थछे गन ? = अप्रासंगिक, अतार्किक जुगु ज्याखँया अर्थ ।

ग स्यनेत च्याउ माडाम्ह ब्वीगु, छें स्यनेत बेरूपम्ह मचा ब्वीगु = ज्याखँ स्यनेत कुलक्षण क्यनिगु अर्थ ।

गना वोम्ह मचा नये मखम्ह मौचा = दीनहीन अवस्थाय् असक्तता क्यनेगु अर्थ ।

गा

गा दुने लं पिने = प्रसंग मिले मज्वीगुया अर्थ ।

गु

गुदँ लहिनां गुदाँ मवों, जात प्वलां स्वदाँ मवों = न्ह्याको भिके धासां भिनि मखुगु अर्थ; न्ह्याको समय तक तालिम यासां तालिम मज्वीगु अर्थ ।

गुरु ज्वी तकलें स शिष्य ज्वी सु मस = करपिन्त थथे या अथे या धाये स तर थमं थथे या अथे या धाये मस ।

गुकू दिना फचिछ मला = ज्या आपा खने दु ज्यां बोगु फल आपा खने मदु: मेहनतजक यायेथें ज्वीगु ।

गो

गोज्जिक आलु मखु = आकारयागु समता दयेवं फुक्कं वस्तु वहे ज्या मखु ।

गोंप ज्वना वना धंप जाई मखु = थगु साधन अनुसार फल प्राप्त ज्वी; कर्म अनुसार भाग्य दै, थगु कर्महे ह्मसा भाग्य आपा गनं दै ।

गाँ

गाँया घो व घोया गाँ = निगुलिं उथें ल्वोपिं ।

गुँ

गुँ च्वकाय् च्वना गुँगू ध्वखाय् ह्वहां वने = आपालं आदर्शवादी जुया कल्पना यायेगु ।

गुँ फू, धुँ फू = स्वखें प्यखें नष्ट भ्रष्ट ज्वीगु ।

गुँखिचा वालन्दा धों पों दा = आखिरे दुष्ट ज्यायाना ज्वीपिन्त दुख भारं क्वच्यू वैगु ।

गुँ खिचा वल धायेबंहे ग्याये ज्यूला = त्रासयागु सुचं बीबंहे त्रास घयेपुना ज्वी मज्यू ।

ग्या

ग्यातले ज्ञां मदु = त्रास कँया च्वतले थथे याये धैगु बुद्धि मवो ।

ग्व

ग्वलेनं ह्वनं घाट मस्यू = थत पूर्ण विवरण दया च्वने मागु ज्या खँज् हे छुं मसीका च्वनेगु ।

ग्वा

ग्वाय् स्वया ब्व ति = आपा नये फुम्हेस्त्ति आपा नकि ।

ग्यान हुला द्याने बुद्धि छता मडु = उमेरं बुद्धिमान ज्वो मात्सा ओं मदुगु अर्थु ।

ग्याप ज्याना बिन्ति = कर्तव्य तुल थी फक्को तुल बिया छमा फयनेगु ।

ग्वी

ग्वी गुला द् छतां मडु = आपा दसां थत है मखुगु अर्थु ।

घा

घा चासुसे नै, गुण लुमंसे वै = स्वाभाविक रूपं छुं वस्तु यागु असर वा प्रभाव थने दयेक वया च्वनिगु ।

घाज् घाज् मिल जुया छिसि वी = एकतायागु अर्थु; छुं वस्तुनं छत्र थने मज्यू; अति सूक्ष्म वस्तुलीनं शक्ति स्वस्थ जुया च्वनि ।

घौ

घौल्छिया निद्धा ह्विंछिया छद्धा = दसा थथे याना फुकेथें अथे याना फुकेथें नया ज्वीगु ।

घौपाना स्वा इन्द्र मनेकं चेते मजू = जीवने छकर नख्कि छिजि चेतना वै ।

घाँ

घाँसे घाज् स्याई मेहं दुरु स्याई = सुजोगु व्यवहार यात उजोगुहे गुण प्रकट ज्वी; स्वाभाविक बदला वया च्वनिगु अर्थु ।

ङाँ

ङाँ तन खुसी, ब्याँ तन ब्यासी, म्याय् न बयाला कासिँ = सरोकार तोता बेसरोकार नाप कारबार ज्वीगु अर्थ ।

ङाँ सी कँ मसी = तँ कलाना थोंसां ईष दया च्वनिगु; पिने स्वेवले छुं बने मदुसां दुने छुं मभिंगु तत्व दया च्वनिगु ।

ङाँ निं कायेला खेँ निं कायेला = उल्लासं चञ्चलता दया च्वनिगु ।

ङाँ स्यूला ब्याँ स्यूला = गुण अवगुण बा भिं मभिं थेगु मस्युगु अर्थ ।

ङाँ नं लाये मफु ब्याँ नं लाये मफु = छुं छता ज्यानं याये मफैगु अर्थ ।

च

चखुँ चिया कुतिकुति कोचिया स्वाक = बुलं खुसुंखुसुं ज्या ज्वीगु व बलं, छत्थुं ज्या ज्वीगुया अर्थ ।

चखुँ चा छम्हेंसिया चयता घासा = चिकिधंचागु बस्तु-लेनं आपालं प्रकारया विशेषता क्यनेगु ।

चखुँ बखुँनं लुँका, घों राजां खिका = चिधं पिसं भिंज्या याइगु व तधंपिसं मभिंज्या" याइगु या अर्थ; सोभा पिन्त भिंनिगु, आपा चंखह्म हिस्स ज्वी मोलिगु ।

चा

चाकु दुथेय् सुजि सुनि, ध्यवा दु थाय् मन् सुनि = थत मागु बस्तुली आपलं आकर्षित जुया च्वंगु अर्थे।

चाकु पो न्ह्योने छुचुँ पो लिउने = न्ह्यांने स्वेवले सुखीथें च्वोंसा लिउने स्वेवले दुखी प्रतीत ज्वीगु।

चाह्ले सुर्यो स्वैला ? = हथाय् जुल धायेवं असम्भवगु ज्याखँ सम्भव ज्वी मखु।

चाक हिला लावे वालपा = सुख जुया च्वोंसा दुःखनं वै धैगु अर्थ; सुव्यवस्थित रूपं जीवने उत्तरदायित्व वया च्वनि धैगु अर्थ।

चाउ खया नयेमा, हाउ खना ज्यायेमा = जीवने आपलं होशियारी ज्वी मयेकेमा।

चि

चिना खिचां न्याये पो = स्वतन्त्रतां बञ्चित जुल कि न्ह्याम्हेसिकेनं क्रान्ति भाव जाग्रत ज्वी फु; थमं थगु अधीने तयातैम्हेसिनं नं थत दुख बी यो।

चिकं छु स्वे, चिकंगा धा स्वे = न्ह्यागु वस्तुया पारखनं गुणं ज्वी नकि थुलि उलि दु धैगु स्या नं।

चिकुलाया माचा मद्दु, खिचाया प्यने कमता मदु = चिकुं प्वीका च्वनेगुया नं छुं हद मदु न्ह्याको वसलं नं गाके फु; दुःख सुखया छुं हद मदु।

चिकं बङ्गा याता यातां छुचुँ बङ्गा इलाकं इलाकं = बेवहारे या बेपारे पेशायागु तुलनाय् च्वै के लाना च्वनिगु।

चिकं बज्रा तुयूतुयू घा छुचुँ बज्रा सुयूसुयू घा = थमं गुगु पेशा याना ज्ञुल उकि थगु लक्षण क्यना तैगु ।

चिकं नं फुत, मत नं सित = स्वाभाविक रूपं निगू घटना नं पालावैगु; उथाखँ समाप्त ज्वीगु ।

चिकिचा दिकल फां थ्यूगु ल्या मदु, तधिकल फां थ्यूगु ल्या दु = घहे वस्तु स्थूल ज्ञुल कि मान्यता बीगु, सूक्ष्म ज्ञुल कि मान्यता मबीगु नातिया अर्थ; खने दैगुया जक ल्या दैगु खने मदैगु बस्तुया ल्या मदैगु ।

चि न्याना पालु फोसा = फको फाइदा उठे यायेगु नीति; आपलं कतिलाका ज्वीगु नीति ।

ची

चीत्रि जुतो आत्रं लँ दु = के चवना चवसले आपलं थाहाँ वनेगु लँ दु ।

ची नं माग्यो त्रिकँने नं माग्यो = छुनि छुथें; छुं छतायागु बस नं मचैगु ।

चु

चुपिया तनां त्वाकया तनिला ? = सुयात आपलं चोट पहेज्गी वेत व चोट् भसभस लुमनावं च्वनि; थ्याःपि चोट ब्यूम्हेसिनं थ्व खँ लोमंके धुंकल जूसां ।

च्या

च्यामति छगूं किजाय फ = अति सूक्ष्म वस्तुयांगु नं

आधार जुया च्वने फु ।

च्यापु चिया सँ भ्कयापु = माष्कथं ल्वया च्वनिगु ।

च्व

च्वना दे दुखी न्यना दे सुखी उथें जी मखु = थ च्वनागु देशे न्ह्याथेहे दुख जूसां न्यनेबले सुखीथें च्वंगु मेगु देश स्वया थगु देशहे सुखी जुया च्वनि ।

च्वेचा ख्वो छा लिगुलि ख्वी मछा = असाधारणगु ज्याखँ नं आँट याये फैगु, साधारणगु ज्याखँस् होश गूम ज्वीगु ।

च्वलेचा तंया खँ मखु गा तंया खँ = पिने छता वस्तुयागु चर्चा जुया च्वोंसा दुने दुने मेगुहे रहस्यगु वस्तुयागु चर्चा जुया च्वनिगु ।

च्वका नं थके पोका नं थके = फुकं वस्तुया मूल आधार थके तया ज्या खँ यायेगु ।

चुं

चुंगु ला त्या, हिला ला त्या मेसिया कपाले = छता वस्तुलेहे आपलं ज्या खँ यागु आधारभूत जुया च्वनिगु ।

छ

छपा ह्ला न्याईमखु = छता वस्तुया क्रियां पूर्णता काई मखु; ज्या खँ ज्वीत निगू वस्तुया आधार मा ।

छपा ह्लतिं मथि ठी मखु = ज्याखँ यायेत निपा ह्लाया

आधार मा; याकवां ज्या ज्वी मखु ।

छग आखया विश्वास मदु = अर्थ स्पष्टहे जू ।

छता दायां बाता थके (छत्वा दायां बात्वा थके) = बञ्छि पूर्वक ज्या कयनेगु; ज्ञां ताहा धैगु अर्थ छ्यायेगु ।

छि

छिमि छेँया निर्मित जिमि छेँ धुप धाम = कत सिकेगु सुभाते थ पाखे विनाशयागु लक्षण कयनिगु; क्रियां प्रतिक्रिया-यागु रूप काईगु ।

छु

छुस्या कोगु व मिसा अप्पागु उत्येँ = ज्याखँ आपा अप्पो वा च्वाकि जुया जुलकि वेशोभा ज्वीगु अर्थे ।

छुचुं फांगिंनं घ्या पिँहूँ = करपिनगु निगाहाले जक ज्वीहा मनू नं अवसरबादी जुया निगाहा व्यूह्म मनूयागु उपरे ज्वीगु; थ मध्यूतले अनेक विनितभाव याना थ जीवं दत आश्रय ब्यूह्म मनू यात नं बाकी मतेगु ।

छुस्या दि. दां मत = मल्वेक ज्याखँ ज्वीगु अर्थे ।

छ्य

छ्यने तुपुलि मदु, प.ने कःपूता मदु = गरीबीयागु हद प्रदर्शन ज्वी धुंकूगु अर्थं ।

छ्या

छ्या म्हुतु छ्या लखं सुयातं बाकी तै मखु = अर्थ स्प-ष्टहे जू ।

छं

छं दायेथे या जिं स्वंयेथे याये = हापांहे दुने ग्वोसा स्वदा ज्याखँ यायेगु।

छंगु ल्वे क्रन छगु दाँ जित = अन्त्ये उपाय हीनथें जुया ज्याखँ तायेगु तर अनुचित फाइदा उठे याना जक; छ्यघा फु नानं दुख स्ती मागु।

छुँ

छुँया मचा छुँहे ज्वी, धुँया मचा धुँहे = योग्यता व सा.सक क्षेत्रे जातीय गुण दं धंगु अर्थ।

छुँ प्वाल भौंतिका श्वांन्हु च्वान ? = स्थायी ज्वी मखुगु अर्थे; निस्फल प्रयत्न यायेगु अर्थ।

छें

छें म्हुतु फस्सो पिने रवाक तचो = दुने दीनहीन जूसां पिने स्यल्ला पल्लाथें क्यना ज्वीगु।

छेँ च्वोम्ह न मधि छ्या बुँ वोम्ह नं मधि छ्या = श्रमयागु छुं बिचा मयायेगु यथायोग्य श्रमयात यथायोग्य कदर मयायेगु।

छेँ थुन्नाया ल्वाना जलाखलाया सुइ मद = छगु परिवारे जूगु अशान्ति त्वाछि छेंथं अशान्त याना तेगु।

छेँ कनि कारा कारा पिने लाकाँ तारा तारा = दुने दुख जूसां पिने रवाप याना ज्वीगु।

छेँ स्यने त्यनकि थथ ल्वापु ज्वी = विनाशयागु लक्षण क्यनिगु अर्थे।

छेँ धुँ पिने छुँ = छेँ जक थथे अथे धका ढाँक स्वाफ क्यने फुह्म, पिने धनकि लाछिह्म।

छेँ स्वोसा कोँ, दाँ स्वोसा मोँ, मनू स्वोसा खोँ = फुकं स्वोगु ज्याखँ।

छ्यौँ

छ्येँ स्यना बिल धासा हिं किकल धाई = भिं याये धका ज्यू ज्यान ब्यूसां अल मभिं यात धाइगुया अर्थे।

ज

जय यासा जय ज्वी = भिं याना जूसा भिं जुया च्वनि।

जयमाँया बिपती पुरोहितया सम्पति = छम्हेसिया स्यना छम्हेसिया भिनिगु; सुयातं जूवैगु दुर्भाग्ये सुयातं सौभाग्य प्राप्त जुया च्वनिगु।

जये जये ज्वीमा जये पता लायेमा, लुफिं हाना सीमा = प्रशंसयागु साथ साथे मभिं भापा नं वनेगु।

अला खलां थला न = अख मभिनकि चित्तासुक मदु धैगु अर्थे।

जा

जा नं ब्वी धुंकल क्यें नं ब्वी धुंकल = ज्वी मागु ज्वी धुंकल धैगु अर्थे।

जा नये मसोगु व फैना हाला हगु = संयोगं निता खँ ध्वोदु वैगु (थथे जूवोला ज्यू धका भापा तयातगु) ।

जा नया वा त्वोवू = भवितव्यं जुवैगु खँ या घटना अर्थे ।

जासिया फोसि = छुं छता नोक्सानं जूसा उकियागु सहाय् कन भिगु वस्तु प्राप्त ज्वीगु ।

जि

जिचा भाजु ला न्याये स = नां तयेगु लागी थमं थगु नोक्सानी सहयाना करपिन्त सुपथ मोलं या दंक लावोग क्यनेगु कतकं छुं घाइलो धैग अर्थे; मछालो भलाद्मीपना क्यनेगु ।

जिमि थाय छें लुँयाम्ह किसि द = धक्व त्वोतेगु खँ ।

जिल जिल भिंद्यो, मजिल मजिल गरोद्यो = थत गुगु कतिलात बहे नीति बकया ज्वीगु ।

जी

जी ज्येत मद आखे हकि = सुलभ वस्तुयागु अभावे असुलभगु वस्तु ह्लया ज्वीगु अर्थे ।

जी, मजी मचा बाचां सीद, भ्कंग पंछि त्वाथं सीद = भि मभिंयागु लक्षण छता मखु छता चीजं व्यक्त याना तेगु अर्थे ।

जीउ धासा सुखी मनू धासा दुखी = रूप उन स्वेबले साक भिक नये माह्लथें च्वों तर दुखयागु भारं थथे ज्वी मखंह्ल ।

जु

जुजुया द्‌ इना पिलँ माह्याँया प्वाँ प्या = अनावश्य-कगु क्रोधभाव कया ज्वी गु या अर्थ ।

जुजुया छेँ मोतियागु दुःख = ज्वी मताईगु थाँ जुया च्वनिगु ।

जुजुया ह्रौंमा ग्वे छकुति पार, प्रजाया ह्रौंमा ज्युधन सरकार = तधंपिसं याईगु भूल अपराध सम्हे मज्वीगु गन कि चीधंपिसं याईगु भूल अक्षम्य अपराध सज्हे ज्वीगु ।

जुजुं वीबले चिकं नं माय फयेमा = चीधंगु वस्तु नं तधं मापिगु यदि तधंपिनिगु पाखें व वस्तु प्राप्त जुयोगु जूसा; संयोगं लावैगु मौका मतोतेगु ।

जुजु वैरि याये ज्यू, जला खला वैरि याये मज्यू = जल च्वोंपि त्वाखल माप मित्र भापा च्वनेगु छायधासा त्वाखल वैरि जुल कि चानं ह्निनं ल्वापु जुया च्वने फु ।

जू

जूगु जूगु स्वो लूगु लूगु न = परिस्थिति स्वया व्यव-हार या; बज्रं कसां सन्तोषी जु ।

जू खना कत सफा नये मखना थ सफा = लाभप्रद मजूगु परिश्रम; थगु परिश्रमं थ थ्वाँला यद्यपि कर्पिसं प्रशंसा (व थगु परिश्रम यात) यासां ।

ञा

ञोशिं मस्यू अलिंसे स्यु = ञ्वी मखुगु खँ; अहिंसह्य मनू नं याता ञ्वीगु कहाना।

ञ्या

ञ्या त्यत स्वयूँ स्वा नये त्यत धुँ स्वा = ञ्या याये मालि धका ग्यानाः ञ्वीह्म लखा नये दै थ्य हालूँ याना ञ्वीगु अर्थ ।

ञ्या याइह्म छह्म जस काइल मन्हं = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

ञ्यालाया बोला ञ्वी = सहकारी क्षेत्रे श्रमयागु अ... न प्रदान ।

ञ्या स्ये थत नये थो ककिंत = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

ञ्या सम्हं च्यो ञ्वी, खँ सम्हं घ्यो ञ्वी = ञ्या सम्ह मनू जोते ञ्वा मालि खँ सम्ह मनू सुम्क च्वना च्वनि ।

ञ्या धा बोसा मता भ्वे धा बोसा तां = ञ्या खना ग्यास्ह नयेगुली जक न्ह्यालिला ञ्वीम्ह ।

ञ्याथ जिंथि न त्र पं, मचाखाचां ञ्या पं = बुढाबुढित सीगुलि नखचख माने याये मखनीगु जूसा मचाखाचां कच-कचयाना ञ्या स्यांका च्वीं वैगु बुढाबुढि व मचाखाचात पंगल च्वैगु अथ ।

ञ्याक्ष नं ञ्या सै घनं खँ सै = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

जा थका खँ ताहा = अर्थ स्पष्ट हे जू।

ज्या व खँ भिन्नकु पा = खँ अनुसार ज्या मज्वीगु औला दौला पाईगु।

ज्या थकिं नये नकिं = ज्या खँन् अलिस ज्वीगु ज्वे नयेगुली खँ सयेका ज्वीगु।

ज्यू

ज्यू मनू छैँ जक द्यगाँ वोमां गुलितं ब्यू वोम्हथें,
मज्यूम्ह मनू छैँ जक वोसां न्यायेँ योम्ह धो थें = धनयात सन्मान गरीबयात हेला; अथवा दुम्ह मनूया पाखें जू वैगु आशा तथा गरीबया पाखें जू वैगु निराशा।

ज्यूना ब्यायेँ मज्यूना ज्यायेँ = फयाफुथे करपिन्त बये कायेगु मफतसा ज्याकु बये वनेगु।

ज्वी

ज्वीगु सुथानं पने मफु = दैवनाप सुं त्वाये मफु; कालनाप त्वाये फै मखु।

ज्वीके मालं वया सास्ति म्ये मालं भ्को सास्ति = निरुत्साहितं दुख जू वया वनिगु।

ज्वी मागु छु खं व तरे ज्वी मखु = ज्वी माग मज्वी मखु।

झ

झसुकालं व्यू वं = अति सूक्ष्म सुराक नं खतरनाक सावित जू ।

झमसि पु पिना सुन्तजासि मे मखु = थमं गुगु कर्म यात उकियागु अक हे फल दै धैगु अर्थ ।

झारा सुलां पार, तासँ पुलां पार = कचझचं तापाक च्वना च्वनेगु अर्थ; सुगमतां च्वनेगु अर्थ ।

झासु स्यया दिसु आपा = अलसिपना आपा; असक्त-पना आपा ।

झिन्निदे छक कोह्निम्ह ह्निचाया नं दशा ह्यू = छक मखु छकला भिंगु मौका या भाग्य धैगु सकसितं वो ।

झीगु म्हुत्वी छेँ बूँ न्ह्यों = झीत न्ह्यागु वस्तु नं न्ह्याको दसां मगा धैगु अर्थं ।

झंग व्वायेया सिवे पा प्वी हथाय् = छुं ज्या खँ सुस-म्पन्न ज्वी न्ह्या उकियागु विस्तृत कल्पना याना ज्वीगु ।

झवेप्यू घा झस झस लं = थत जू वया च्वंगु वेदना लोमंके मफु धैगु अर्थ; थत चोट परे जूगु खं स्मृति हया च्वनि ।

त

तकां तका हे सालि = धन दुम्हेसिनं हे झन धन कमे याइगु अर्थ ।

तम्ह धोँ नं फै मका = आपासिया ल्हा जुल कि ज्या खँ तमध्यं ।

तज्यागु भ्यगया स सीदु = छुं वस्तु स्यने धुंकल धासा उकियागु लक्षण सीदया च्वनि; सुं छह्म मनू थ्व मभि धैगु लक्षण वयागु बानि वेहोरां हे कयना च्वनि ।

तधं चीधं धाइ मखु कालं = मृत्यु सकसितं समानता खना च्वनि ।

तज्यागु धंप मिले ज्वी मखु = हित्त चित्त बाया च्वने धुंकूगु स्वाके जी मखु धैगु अर्थे; अर्थात छक स्यने धुंकूगु वस्तु हानं उथें च्वंके धका प्रयत्न यासां मू सी दया पाना च्वनि ।

त न्ह्यलं सुख मस्यू त आहारां भा मस्यू = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

तका दुम्हेसिया ज्या पका = न्ह्यागु ज्यासं ध्यवा मा; ध्यवां हे ज्या सिद्ध ज्वी ।

तज्यागु भारा स्वाये मज्यू = स्यने धुंकूगु दयेके मज्यू; (चायागु तज्यागु वस्तु)

तानांकुलुया छ्यों बां, मिसाया लिवां वोगु भि मजू = छ्यागु छुं छता रूपं मभिगु लक्षण भापा मभि ज्वी धैगु आशंका यायेगु ।

ताकुचा वोह ज्वी मखु, मूर्खं तह ज्वनि मखु, =

मभिंपिंथा गुण मगापिं भिं ज्वी मखु।

तिमिला व खिमिला पालंपा = सुख दुख पालंपा वै।

निमिला जुजुं पापा छुना तै मखु = थथे अथे धका कल्पना यायेवं ज्या पूर्ण ज्वी मखु।

तुपुलि प्वीव जक मिजं ज्वो मखु = पुरुषया लक्षण केवल तुपुलि जक मखु; मिजं धयां जक नं म ज्यू।

तुति दतले लांकां यक्वो दु = अस्तित्व दतले अभाव पूर्ण जुयावं च्वनि।

तुफि पुये माम्ह फसं प्वीका योंसां थयँ = पंगल जुयाच्वंगु वस्तु छिके छांके म्वाक तना वनिगु अर्थं।

तू कूछि न्या स्वतं मले कूछि ह्व्वा = छगू वस्तुली किफायत याना च्वतले मेगु वस्तुली नोक्सानी ज्वीगु अर्थं।

तोर्का ज्वी मत्यो = अर्थ स्पष्ट हे जू।

तोह मालां वोह लुल = छता मालाजुया छता किमतिगु वस्तु प्राप्त जुल।

वँ प्वो थके धन प्वो कर्कियाके = अर्थ स्पष्ट हे जू।

वंसा मावो मदु सीसा ख्वोस मदु = अर्थ स्पष्ट हे जू।

तँ वल कि मिखां छुं मखं = तँचाया छुं सीमाया हद मदु।

तँया भ्कोंके वेद ब्वनी मखु = तँ वया च्वनिबले छुं नं भिंज्या ज्वी मखु।

तँ स्वायात दँ स्वां मज्यू = गुगुली गुगु ल्वो उकी व हे वस्तु मा मेगु मज्यू।

तिँ धाले तां धा = विभिन्नता; बेमेलया अर्थ; आपालं अस्पष्टताया अर्थ।

तुंथी च्वोंम्ह व्योँहाया तुं हे संसार = अर्थ स्पष्ट हे जू।

त्वादेवाया के मतं मख = कत भिंका थत ल्यूं केगु; तापाक बिचा यासां थ जख बिचा याये मफैगु अर्थ।

त्वाय कुलि माना कुलि पायछि = अथेया थथेया निगुलिं व हे यायेगु; न्ह्याखे स्वीकूसां पायछि ल्या क्यनेगु।

त्वायूनं भन क्वाये यो = थ भापाह्म मनूनं भन थत स्यंकि धैगु अर्थ।

त्वा फाया ह्म देवं चूलाकि = सुनां सृष्टि यात वं हे रक्षा नं याना तै।

थ

थगु दुख थमं जक स्यू = अर्थ स्पष्ट हे जू।

थ ज्यूसा सकलें ज्यू = थत भिं जूसा स्वार्थ भापा मेपिन्त नं भिं हे जू धैगु भावना कायेगु।

थगु अम्वा करपिनिगु स्यम्वा = थगु जुल कि न्ह्यागु वस्तु नं मूल्यवान जुया हाइ हाइ थें करपिनिगु जुलकि न्ह्यागु वस्तु नं छुनि छु थं; थके दुगु वस्तुया प्रशंसा करपिनिके दुगु वस्तुया निन्दा यायेगु।

थगु धनं थ.त शत्रु = थगु धनं नं थुजोगु परिस्थिति सृष्टि याई कि थुकिं मेपिं द्वेष ईर्ष्या भावं शत्रु जू वैगु।

थत सकलें तधं = थथगु चेत्रे थथगु पोजिसनं थथ तधं जुया च्वनि।

थमं म्हुया गाले थ तुं क्वे = थमं याना ज्याय् बा थमं करपिन्त स्यंके धका जुयागु ज्याय् थन तुं क्वे लाना भारं चिना च्वनिगु।

थत यासा 'आया' करकित यासा 'थया' = अर्थ स्पष्ट हे जू।

थगु श्रुयने को भाराभारा करपिनिगु श्रुयने को ख्या

जवी = थत छु जुया च्वंगु ख उकियागु विचा कया च्वाँय् ज्वीगु।

थ थमं नतुं माक ख्वा = थगु ज्याखं थ हे दुखी जुया च्वनेगु।

थगु बुद्धि मगा करपिनिगु बुद्धी मवों = थगु बुद्धि नं ज्या कया ज्वी मकुह्म करपिनिगु बुद्धि नं ज्या कया ज्वी मकुह्म।

थगु फसि व लं वालं करपिनिगु फसि खा ज्वी = थगु वस्तु सुरक्षित याना करपिनिगु वस्तुयात थगु या ज्वीगु।

थ मयोगु क्यें जुल कि भू सिथे हे तये मयो = थत अप्रिय जूगुया हद क्यनेगु अर्थ।

थ काय् सीगु सिकं त्वाय् काय् सीगु ज्यू = स्वार्थया क्यनेगु ज्या ।

थगु याकोप्वाल शत्रु प्यहां वै = शत्रु धैह्म थनं प्यहाँ वै अनं प्ययाँ वै धाये फैमखु; थत शत्र थगुपाखें नं जूवे फु।

थत फँसि, द्योयात लसि, ईत कोँसि = सागु जक थत मसागु जक करपिन्त ।

थ आगं घो, करपिनिह्म पीगं घो = थगु फुकं गुमी यायेगु करपिनिगु फुक खुला यायेगु अर्थ; थगुयात महत्व बिया करपिनिगुयात महत्व मब्यागु ।

थ मांनं ब्यूगु का व जा, चिधिमांनं ब्यूगु दुरु व जा = चिधिमानं नकातैगु दुरुजा स्वया थमांनं नकातैगु कागु जा ह्मय् तिलेग्यों धैगु अर्थ; चिधिमां धैह्म न्ह्याको भिंसां थ मां ति भिंनि मखु ।

थत दिक्क करकियात थिक = थ दिक्क जुया च्वतले कर-पिन्सं उकिं फाइदा उठे याइगु ।

थ बाति मवों कत स्वदां मवों = थके गुण म्याहे मदुह्मसिनं करपिन्त गुण रहित धका हेस्याना ज्वीगु ।

थमं याना कर्म थ लिसे वै = थमं यानागु कर्मया फल थतनतु वै।

थत मासौंलि कर्किया पाली नं भ्वोम्बी ।मलि = थत

आपत विपत परेज्वीग्ले शत्रु याके नं शरण वने मालि धैगु अर्थं ।

थगु जक थगु ज्वी, मेपिनिगु ज्वी मखु = वास्तवे थम यानागु कमाई जक हे थगु ज्वी, करपिनिगु लोभ याना जुयां थगु ज्वी मखु ।

थम काय् थत भगातु = थ काय् थत भार भागिगु अर्थं ।

थ द्या करपिन्सं खँ म्हा = थ नये मसंका ज्वीनं मा या थत दुःख ज्वीका ज्वी नं मा उखे करपिन्सं गिल्ला याका नं ज्वीमा: निखें मभिं ज्वीगु ज्या ।

थ ज्यूसा जगतया ज्यू = थत भिं जूसा जगतयात हे भिं जुलला धैगु भापा तयेगु ।

ठगं ज्या मज्यू, थामं दां मज्यू = अर्थं स्पष्ट हे जू ।

थायभू नयां मछाल पुइ म्वा = सकसिनं नं व मंकाज्या याना वोगु हे दु धैगु अर्थं ।

थासे ध्यनेवं लुँया लुँ वोहया बह ज्वी = थासे भेद खुले ज्वी ।

थानाघन्टि जकं मथासें न्याइला ? = दाया ज्या काये माह्म मनूयात हेका जी मखु दाया हे ज्या कायेमा ।

थुसा मर्चा ध्याका मर्चा गुबले सुख वी मखु =

थगु लाहि मस्वोपिन्सं थत सुख बी मखु।

थेभिया न्हा बाकले गुदि, भासिभाया छाकले खुदि।

थ महा क मथ्यू = बीचे लागु ज्याखँ; ज्यामछिक (न्ह्याथे यासां) मनू।

थौं सीया कन्हे वास = अर्थ स्पष्ट हे जू।

थौं छु सी कन्हे सीका = थौं मभिं याना थुकिं जुल धाये मज्यू, छाय्‌धासा कन्हेखुनु उकिं मभिं क्यनेफु।

थौंकन्हे मचाते न्ह्यांगु कयता = थौंकन्हेयापिं मचातेसं उन्थ्या थुन्थ्या मस्यू।

थ्वँ छखोलां गुखे प्वीके फु = थ्वँ मकातले छगू खँ, थ्वँ काल कि आपलं खँ हिले फु।

द

दथु अंग बला दयकूम्ह बमला = निर्माणया स्थायीत्व दसां निर्माताया स्थायीत्व मदुगु ज्याखँ।

दसा दस्वो मदुसा फस्वो = थके दया च्वनीबले हेरचाह मगाइगु या छुनि छु थें ज्वीगु थके मदैबले धासा स्वेहे मजीक लालाथे ज्वीगु।

दतले कुचा मदेर बिचा = थके दया च्वंतले अबहेलना याना ज्वीगु या भार सम्भे ज्वीगु तर लिपा मदेका पश्चाताप याना ज्वीगु या हेरचाह यायेन स्वेगु।

दसा अय् याये थय् याये मदु मदुसा नयेत मदु = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

दतले दशाराम मन्तकि सिताराम = दसा दैतं थैतं दान याना ज्वीगु, मन्तकि ल्हाहा थ्वीका वैराग्य भाव पिकया ज्वीगु ।

दया दु माया मदु = म्हुतुं सहानुभूति यासा ज्या खं सहानुभूति मदु ।

दशा वल कि जुजु नं नसा = दशां थिल कि न्ह्याथे हे तधंह्मसिया नं दुख ज्वी फु ।

दतले तिसा मदेव नसा = दतले बांलाका जुल मदेव थके दुगु (तिसा) फुका मियां जुल ।

दशा मभिंवले लायकू मय् दु = दशा मभिंना च्वनि वले जुजु नं ज्वंके हयेफु धैगु अर्थ ।

दतले नये, ततले च्वने, मतेव सुमुक बने = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

दको खिचा स्वर्गे वांसा नर्क सुना नै ? = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

दाया थें दाये स्वया थें स्वये = निर्देसिया खँ मिले याना ज्याखँ ज्वीगु ।

दिन लगे जुल कि ऋण लगे ज्वी = मभिंगु दशां थिल कि साहुं नं क्यने यो ।

दुख मसीकं सुख सी मखु = अर्थ स्पष्ट हे जू।

दुखया ल्यूल्यू सुख वै, सुख ल्यूल्यू दुख वै = सुख दुख पालंपा वया च्वनि।

दुरु न्ह्यायेद्गु साया लात फयेमा = थत फाइदा ज्वीगु खँय् मनिंजुलसां सहयाये मा।

दुख जुलकि राम राम सुख जुलकि थहे राम = थ मज्यूतले रामनाम कया ज्वीगु थ जितकि थहे राम जुया ज्वीगु स्वार्थपना ज्वना ज्वीगु।

दुरु स्वंगु सुनां स्वखं मोंचत दागु सकसिनं खँ = दोषयागु बिचः मयासे दण्ड बीगुयाजक चर्चा ज्वीगु।

दली च्वने नं छा दू कुंब नं छा = तधंछू चीधंछू नितां ज्वी छाह्य।

देश स्वया भेष यायेमा = अर्थ स्पष्ट हे जू।

देग दनेफु गजू छ्वीमफु = तधंगु ज्या पूर्णयाना चीधंगु ज्या याये मफैगु।

देग दनीह्म छह्म गजू छ्वीह्म मेह्म = न्हापां दुखसिया ज्या खँ याइह्म छह्म, आखिरे अपुक ज्या खँ याना जस काइह्म छह्म।

दोमनं मनू स्यनि, एक मनं पशु स्यनि = अर्थ स्पष्ट हे जू।

दोहया तमं वाह्वः खिनीगु मेपिनि तमं मचातेत

दिक्कीगु = तँ बोनिंसं थगु प्रतिक्रिया सरोकार मदुगुली जुकीगु ।

दो मखा म्हेसिके दां त्याये मज्यू = पुगिसरिम जुपिं नाप कारबार याये मज्यू ।

दोह ल्वाना घाँज् चुन्दँ = बलापिनिगु संघर्ष निर्धातिगु नाश ।

दोहँया तँ घागिमे = तँयागु प्रयोग मखुगु थासे लाइगु ।

दां मदु बाबुचिया हँअ्ला भ्वे = ध्यबा मदुम्हेसिया साक्कभिंक नयेमा ।

दां मदु बाबुचिया लैं न्यायेमा = ध्यबा मदुम्हेसिया खंको न्याना ज्वीमा ।

दां दाञ्छिया भिन्निफा वा = न्हापायागु काल बखत यागु भा वेसाहा बोधार्थं ।

दां खुदां च्वले खुदां भिन्निफा पायछि = तथ्य पूर्ण ल्या ब्बूसां छल कपट परिपूर्णगु ल्या ज्या ।

दाञ्छि ता दाञ्छि थु = दंगु भा बेसाहा बोधार्थ ।

दाञ्छिया सूर्ति मदु खदांया फूर्ति = प्रयोजन मदुम्हं फूर्ति यायेगु ।

दोँगा दोँगा बनेगु चागा चागा बनेगु = गरीब गरीब नाप हे धनि धनि नाप हे ।

द्यने व दनेथें फरक = विल कुल पाना च्वनीगु ।

घो भक्तिया मन कपटि = उदार ज्वीमालं उकियागु विपरित जुया ज्वीगु।

चोलां घो क्षमस्यू = संसर्ग पूर्ण परिचय तथा ज्ञान प्राप्ति ज्वीमाथयू अबोध ज्वीगु या छुं मस्यूह्म थें ज्वीगु।

घो बुंगया, जत्रा यलया, हुकुम यें जुजुया, घिरिं

किरिं स्वपें जुजुया = सुनां भगीरथ प्रयत्न याना ज्याखँ सिद्ध याई वया ह्लाहा फुसुलु ज्वीगु या वया महत्व मदया च्वनीगु उखे वयागु हे प्रयत्नं मेपिन्त महत्व दया च्वनीगु या लाभ प्राप्ति ज्वीगु।

घोंसा घन धाल, दंसा दन धाल = न्ह्याथे यासां मज्यूगु, निखें गाल दैगु।

द्धरूय् ल मथा = प्रतक्ष्य प्रमाण यागु खँ।

द्धलं द्धलं ज्वीम्हेसिया द्धलं द्धलं बुँ = तधंगु ज्याखँ याना ज्वीम्हेसिया ततधंगु हे सम्पत्ति थुया च्वनि।

द्धकं इयाँ = गुलि त्रुटि जुल उलि ज्ञान प्राप्तिजूगु भापा तयेगु अर्थ।

द्धी स्वेला, ब्याय् स्वेला उत्तिया उत्तिहे नतुं = न्ह्याथे यासां आंखिरे परिणाम व हे।

ध

धकाया वेसं वाका आपा = वास्तविकता स्वयानं अप्पोगु ज्या; आपलं स्वांग यायेगु अर्थ।

धर्म्पं ल तुपा न्ह्यक जक वै = थगु कर्म अनुसार जक फल प्राप्ति ज्वी।

धन दुम्हसिया मन मदु, मन दुम्हेसिया धन मदु = अर्थ स्पष्ट हे जू।

धर्म याना पापं पुँ = सुयातं भिंके धका स्वतलें थत मभिं जू वैगु।

धञ्यात वान्छ्वै कुसियात बुबु स्याई अपो जुलकि दुगँ सजाय याई = अर्थ स्पष्ट हे जू।

धर्म्यं मथ्यों गोम्पं मथ्यों = निखें ज्याखँ मज्वं गु अर्थे; गनं नं सुं छम्ह मगो धंगु अर्थे।

धपागु मता मधयागु ता = गुगु मागु ख उकीयात वेवास्ता ज्वीगु; गुगु मागु ख उकीयात वास्ता ज्वीगु।

धया खँ मन्यों मधयागु खँञ् वों = छता लँञ् निर्देशन यासा उकीयात तोता मेगु लँञ् ब्वाँञ् ज्वीगु ज्या याईगु।

ध हाकुं चाये मफुम्हेसिया, खुसि हाकुं चायेगु = चिकिधंगु ज्याखँ सिद्ध याये मफुम्हेसिनं; तधंगु ज्याखँ याये धका ज्वीगु।

धर्मं जय ज्वो, पापं क्षय ज्वी = भियाना जूसा भिना च्वनि; मभियाना जूसा मभिना च्वनि।

धमनां सायमिया जात छु ? = सी.क सी.कं गुण पचे-याना स्यूगु खँ तुं न्ह्यथना न्यनेगु।

धाये स पह मस = थथे अथे धका करान्ति स्यनकु; तर थसं थथे धका याना क्यने मकु।

धायेबले हरिबंश पायेबले निरबंश = म्हुतुं थथे अथे धका धर्मयागु खँ तोता च्वोंसं; ज्याखं अत्याचार याना क्यनेगु।

धाये कर्किन ज्वी थन = करिन्त थथे दुख जुल अथे दुख जुल धका धया च्वंतले थत तधंगु दुख ज्वे धुंकीगु।

धायेबले अपु धरग्वारा तपु = म्हुतुं थथे अथे धायेगुजा न्ह्यागुं अपु।

धाये मज्यूगु खँ हाले मज्यूगु म्य = रहस्य याना तयेमागु ज्याखँ।

धाये लज्जा मधाये कज्जा = थथे धका छुं खँ कनेधासा लज्जा ज्वीगु मधाये धासा धायेगु आवश्यक जुया च्वनीगु।

धाये अपु याये थाकु = अर्थ स्पष्ट हे जू।

धिक मनं ऊँ ज्वी (अधिक मनं उँठज्वी) = आपा बांलाकेगु गुण अनुकरण याना जुल धासा बख्वा थ्वख्वा मदै।

धुँ स्याम्हेसिया छुं खँ मदु, छुं स्याम्हेसिया खँ = ततधंगु ज्याखँ याइम्हेसिया छुं खँ मदु; मामुलिगु चीधंगु ज्याखँ याईम्हेसिया थथे अथे धैगु घमन्डि खँ।

धुँ मदुसा स्वाहा, गोजा मदुसां स्वाहा = नियम निष्ठ तोता भारामुरू तालं ज्याखँ ज्वीगुया अर्थ।

धोबिया इथाय् जुयां चान्हे निभा त्वैला = थत आवश्यक जुल धायेवं हे प्रकृतियात विकृत याया ज्याखँ याना काये फै मखु ।

धौवजि नक्ये त्यो इष्टमित्र क्यने मत्यो

धौ नि कायेला दुरुनि कायेला = छुयाये छुयाये ज्वीगुया अर्थं ।

धौबजि नकुम्हेसियागु न्हाहा वान्ययाये मते = सुनां थत उपकार यात वैत हानं अख कष्ट ज्वीगु ज्या याये मते ।

धौ बजि नये योसा कहां कहां वा = लोभ कयना थगु बषे हयेगु ज्या ।

धौयात भौ (भउचा) पासा = स्वस्व खंकं स्यनीगु ज्या यायेगुया अर्थं; गुण विचा मयासे या निगू वस्तुया विरोधी गुण विचा मयासे ज्याखँ यायेगुया अर्थं ।

धंप ग्वंपयाहे न्ह.येमा मनूया न्वाये म्वालिला ? = जीवन न्ह्याबले संघर्षमय ल्वापु स्यापु वयावं च्वनेफु जब धंप ग्वंप याहे ल्वायेमां धासैलि ।

ध्यबा धाल कि सकसियां मिखा = ध्यबाय् सकसियां लोभ वना च्वनि ।

ध्यबाया पपू ब्वीगु वाँमला = ज्वाला साला मदुकथं ध्यबा खर्च ज्वीगु मभिं ।

ध्यबा मदु धका धर्लिमं कुतुं मब = कमे मबाकं ध्यबा अर्थं दुहां वै मखु ।

ख्वगिला सुचुकां ग्वन्हु नमवै = अवगुण आंखिरे अर्थ दुर्गन्धि जुया प्यहां वै ।

ख्वाख। मचावले बूँ वने हथाय् = गुथाय् गुगु मजिल उथाय् उगु हे ज्याखँ याये माथें ज्वीगुया अर्थे ।

न

नये त्वने थयथे जुये करपिनि यथे = दुने यथे नया जूसां पिने जुये बले लोकया यैकथं जुयेमा (अथवा वस तिसां पुना ज्वीमा) ।

न न्याना बा मगा = खँजक आपा ज्या मजू ।

नकू चराचात लज्जा मदु = थत जक कतिलासा त्यो मत्यो मधाह्मसिया लज्जा धैगु मदु ।

नख चख जकं पालाकू वै दुख सुख वैमखु = नियमितरूपं दुख सुख धैगु वया च्वनीगु मखु गथे कि नख चख वैथें ।

नया मुई खि फा = गुण याये मालं बैगुण याना ज्वीगु अर्थे ।

नयेगु थासे नये मफु म्वाथ प्वा = ज्यूथाय् दुथाय् प्वा जायक नये मफैगु अर्थे; मौकाय् ज्याकाये मफैगु अर्थे ।

नपि चपि तुसि खयपि = मजिया वनसा, मदया वनसा तुसिं नं खयपियागु ज्या कायेमा मामुलिगु बस्तु नं ज्या कायेमा ।

नये पाता पाता ज्वी लाता लाता = नजक नया ज्या मयायेगु अर्थं ।

नये नकिं ज्या थकिं = नजक नया ज्वीगु ज्या धासा ठगे याना ज्वीगु ।

नल तिल पशु ग्वाय्, कला खन सुसु ग्वाय् = ज्याजि मयासे मोज मज्जाय् जक ज्वीगु अर्थं ।

नये नम्हं भ्वे स्यू वने नम्हं लँ स्यू = कार्यरूपे ज्वी धुंकूह्म मनू अनुभवी ज्वी धैगु अर्थं ।

नवो खि त्वोपुयां गुबते त्वोप्वीगु = अवगुण धैगु वस्तु न्ह्याथे जतन याना तसां पिज्वै ।

नयेगु त्वनेगु छु खँ इज्जत तयेगु ख = नये त्वने धैगु खँ स्वयानं इज्जत तया ज्वीगु तधं ।

नये दतकि खिचायाा ल्वापु, नये मद्तकि मनूया ल्वापु = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

नये धुं लप्ते मये धुंपि सि = ज्याख्यले मजू धैगु अर्थं ।

नयेनं मखं ख्याकं त्यो = नये मखंका च्वनेमागुली नं सजाय फ्या च्वनेमागु अर्थं ।

नतलि नशा, तितलि तिसा, तिंगलि सुसा = नये तियेगु आदि चणिक ताया अर्थं ।

नये नायो ज्या मयो = नयेगुली नायो ज्वीगु उखे

ज्या धैगु छुं मयायेगु ।

न ग्वंग नं खेँ थ्वो न माखां खेँ थ्वो = निखें या निम्हेसिया पाखें नं ज्या मज्वीगु अर्थे ।

नये दसा तिंगलि ताकुधां = नयेदसा लय् लय् ताया थ यथ्थे ज्वीगु अर्थे ।

नये दसा हिं हिं हाज् हाज्, नये मदुसा ह्वाज् ह्व ज् च्याज् च्याज् = नये दसा लयता नये मदुसा लय् मता ।

नला मनया स्वजक स्वयागु (सवाजक कयागु) = थगु दोष खने दये धुंकानं थ बचे ज्वीत स्वेगु ।

नये स्वकू पह गुकू = बेस्वाँके घुंकया ज्वीगु, (नये मखु धका) वास्तवे यक्को नयेमाह्म ।

नये पो द ज्या पो मद = नयेगु ज्या जक ज्वीगु धात्थें यायेमागु ज्या मज्वीगु ।

नये त्वने भुतुली घने सुकुली = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

नये आपा ज्या तापा = नया थें ज्या मज्वीगु अर्थे ।

नये तापा ज्या आपा = नयेगु धासा छुनि छुथें भतिचा; ज्या धासा आपा यायेमा ।

नयेँचा भिसाया मचा अहिँचा, बौ बक्सुचा = मां बौया गुण अवगुण अनुसार उकीया प्रभाव मचातेत लाना च्वनीगु ।

नये बाता बाता ज्या धासा आता आता = यक्को नया ज्वीगु तर ज्या ज्वैबले ज्या बी मफैगु अर्थे ।

नये स्यल खम्मा ज्या स्यल स्खम्मा = नयेगु ई जुलकि सकलें मु ंवैगु; ज्या याये त्यैवले सकलें चूर ज्वीगु।

नये मखंसा स्वयेबा नंका तयेमा = निता मध्ये छता अनुभव याना तयेगु।

नये धुंका पत्र नमरां उखे दत्र = नका पचेयाना बीगु अर्थे।

नये त्योसा नये न्हां, ज्या त्योसा आसे न्हां = नये त्वने गुली फूर्ति दसां ज्याखँ अलिस।

नये नं मदु थये नं मदु = नये नं मखनीगु थानं थाईगु।

नये पित्यात धका निपा ल्हाहातं छकलं नये मज्यू = ज्या खँय् हथाय् चायां ज्या ज्वी मखु धैगु अर्थे।

नया भ्वी फाइम्हं गुब्लेसं मा खनि मखु = गुणयाना ज्वी माथाय् अवगुण याना ज्वीम्हं चितासुख सी मखु।

नक्कों पिर्इ अलेतिनि सिई = अन्त्ये छुं ज्वना वने मदु; दक्कों तोता थकेसा।

नये मखं दायेके मा, मिसा मखं थायेके मा, हाजा खुं पायेके मा = स्वखें मनि ज्वीका च्वनेगु।

नसा नं नये मखु, हाले नं मखु = म्वामदुगु ज्या खँय् ज्वी मयोसा; तटष्ठ नीसि ज्वनेगु अर्थे।

नरे भान्ता, बुरे कसु, थिमी लाभा कले कले = आपा उत्पादनया प्रसिद्ध क्यनेगु अर्थे।

नस्य् ज्वी दयेव गा ओगि = करपिनिगु कमाईल्ले नया ज्वी दयेव गा धैगु अर्थे।

नयेगु मखु भपैगु खँ = बास्तवे नितां वहे खँ।

नख अख = नख वोसां थत अख जुया च्वनीगु।

नाले बायां खुसी बाये = बाजक बाया ज्वी मासैलि भिंगु थासं बाया ज्वी।

नागा देशयात धोबि हथाय् = बेसरोकारीगु थासे सरोकारी क्यनेगु।

नाना बने नाना भंग = बिभिन्न मनूया बिभिन्न राय; मत।

नायचाँ ब्वीला मेचाँ ब्वीला = भविष्ये थथे नं ज्वीफु धैगु ख्याल मतेगु अर्थ।

नासो पासो जुल = करपिनिगु माल थमं जिम्मा कया तया थनतुं चिन्तित अवस्थाय् लाका ज्वी मालिगु।

नाय्चिया नाय्चाँ नतुं = न्हापा गथे ख लिपानं अथे नतुंगु अवस्थाय् च्वने मालीगु।

नाले घना सिचु = मभिं थासे नं भिं भापा क्यने

स्वैगुली थ्यंगु नका धायेगु अर्थं।

नाप जुतले हा स, छखे जुसेलि अँ स = नाप च्वतले ल्वापु ख्यापु जक; जब बाया जुल करं ज्याखँ याना जुल।

नागु जा नया क्वेगु धन्दा = छता ज्या याना मेता ज्यायागु चिन्ता।

नाय् ज्वी त्यो, पो ज्वी त्यो, गरीब ज्वी मत्यो = अर्थ स्पष्ट हे जू।

ना धयागु वा हिं धयागु मता = थजक कतिलाका ज्वींगु नीति ज्वना ज्वींगु अर्थं।

निगति मालं नां तै = गुब्लें गुब्लें म मुलिगु बस्तु नं अतिकं उपयोग जुया उकिं तयंगु ज्या बीगु।

नित्वा थलां बात्वा थके = थत कतिलाका च्वनेगु नीति।

निदाँ याना प्यदाँ दै = सुंक च्वने सिबे निग प्यंग या बने ज्याना च्वनेगु भिं थुकिं नं फाइदा हे जुया च्वनि।

नितिकुति परिडतया ग्वा च्वे जा था = गुह्म शुद्ध जुया च्वने माह्म ख वहेनतुं अशुद्ध खने दया च्वनीगु।

निसन्तानया धन प्यारो कोह्रिया ज्यू प्यारो = अर्थ स्पष्ट हे जू।

निभा खिसे नं ख च्वसे नं ख = व्यापकतां पूर्णगु र्नं ति क्यनेगु अर्थ।

निमतिपू ल्वाई माकलं फँसि खाई = निमतिपू ल्वागु ज्वीगुर्ज। मेह्म.सनं फाइदा उठे याइगु अर्थ।

तुगले वो म्हुत्वी मवो = मनें च्वंगु खँया भाव व्यक्त याये मफैगु अवस्था।

नो कुबिया स्वायकू धन्दा = छता ज्या याना ज्वीम्हं मेता ज्यायागु चिउता तया ज्वीगु।

नोलं दायां मस्या संगुलिं दाया स्या = तधंगु दुख आपत छुनि छुथें जूसां चीधंगु दुख आपत अनुभव यायेगु।

नौ खनकि सँ खायेमा = कार्य कारण भाव म्होनेच्वों वलकि आपलं बिचा लुया वैगु (म्वानिसां); सँ खाकीह्म नौ खनकि सँ खाये धैगु बिचा लुया वैगु स्वाभाविकता।

नौया ज्या मदु खिचाया प्यने सँ खाक ज्वी = थगु याये मागु ज्या मन्तकि म्वासां म्वासां म्वामदुगु ज्या याज्वीगु।

नां दं, प्वा मदं = स्वेबले गुलिं नकीथें नां जा; तर नकूबले प्वा संम नं जागु मखु।

नां दंया प्यों मदं = नां जाह्म जूसां वया छें दुख धैगु अर्थं; (प्यों = फँ)।

नां धासा पण्डित हँज्चा बेपार = ज्ञानि गुणि ज्वी मागु नां जूसां नां कन्हंगु पेशा ज्वना ज्वीगु।

नां थासा कुह्मालाछि कुह्मा छह्म नं मदु = नां जासां ज्या मजाये धुंकूगु।

नों मवातले थगु खँ, नों वाये धुने वो कंकिया खँ = थगु मने वोगु खँ प्रकाश मयातले थगु हे ज्वी; जब प्रकाश ज्वी अले व थगु ज्वी मखु उकी करपिन्सं आलोचना याना यंके धुंकी।

न्यना न्यना कुति स = न्ह्याथायू नं वहे वातावरणं थिया च्वनिगु; वहे खँ जक चर्चा जुया च्वनिगु।

न्यने मज्यू मिसा क, छुस्या क = अप्पोर्यि ज्वीगु हालिगु बाँमला धैगु भावे।

न्याये यो धयां म्हन काये यो = छह्म मभि धयां मेह्म म्हन मभि धैगु अर्थं।

न्यासे वने मसम्हेसिया ब्वाँय् वने हथाय् = छगू ज्या तमप्यंम्हेसिया गुलिं ज्या तप्यंह्म थें ज्वी हथाय्।

न्यानागु जंज् तया फ्वनागु न्ह्योने = दुस्य बलासां पिने धेचु (गरीबी) क्यनेगु अर्थं।

न्यासि चाह्म ङयाँ ङयाँखुँ वोहनं का = गुह्म आपा तिंतिं न्हुया उन्या थुन्या मसिया जुल वैत हे छगून छगू आपत्ति वै ।

न्यायेगु मसगुयां न्यायेगु सयेकेगु = अनुभव मदुगुयां अनुभव दयेकेगु ।

न्याग कयां स्वंग फुसुलु स्वाँ पुयां छगलं मदु = लब्य मदुगु खँया छुं सार मदुसे हे अर्थं अन्त ज्वो ।

न्हाज्या भिसा ल्यज्या भिनि = न्हापां यानागु ज्या भिंसा लिपा यानागु ज्यानं भिनि जगं निसं भिंकूसा फुकं भिनि ।

न्हापा धयागु न्हापाहे लिपा धयागु लिपाहे = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

न्हापा वयां भु मदु लिपा वयां जा मदु = न्हापां नं लिपां नं द्धाईगु अर्थ ।

न्हापाजक वयां भ्वे नये दैला ? = न्हागुं इत्ते (पायूछि) ज्याखँ ज्वीमा; कुइले वयां छुं नये दैमखु ।

ह्माय् च्यना सर्ग खनेद् = थगु थमं विनाश याकानं भि जुल धका हाला ज्वीगु गुगु भि जूगु कि बिलकुल निराधार ।

ह्मायकं भ्काले तुल्सि ब्वीला ? = मभिं थासे भिंया उत्पत्ति ज्वी थाकु ।

न्ह्याक्को मिं पूसां मिं पू मच्वा = न्ह्याक्को दुखं ह्ला वोसां ह्लाना च्वंगु मचा।

ह्लापा ला धोत्त लिपाला चोत्तु = न्हापा नं लिपा नं छखेला धैगु अर्थं।

ह्लाय् ग्यंगु नं मस्यू ह्लिकागु नं मस्यू = थथे अथे धका धैगु छुं पहिचान याये मफैगु अर्थं।

ह्लि वोंचा दँ वों मचा = समययागु ख्याल दु तर थगु दँ वना च्वंगुया ख्याल मदु।

ह्लिच्छि ह्लिच्छि लिमला नये चूमला = न्हिछि लिमला चालं ज्या याना जूसां छसा नयेगु चूमला।

न्हि वनां चा वनीला ? = छगू तइ फ्वीवं मेगु तइ फ्वीला धैगु अर्थं ?

न्हूगु खनेवं पुलांगु तापानां वों = पुलांगु जुतकि आपालं घृणा उखे न्हूगुली अभिरूचि।

न्हेथु वोंसा लिथु वै = छह्म वोंसा मेह्म वै।

न्ह्यो वोम्हेसित लासा म्वा, नये पित्याम्हेसित लोसा म्वा = अर्थ स्पष्ट हे जू।

न्ह्यो वतले ग्यने लोमं = कारण भाव खने दया च्वतले अकारण भाव खना च्वनेगु अर्थं।

प

परदेश मवोंनिम्ह मिजं, मचा ब्वीके मन्हनिम्ह मिसा = अनुभव मदुनि धैगु अर्थं ।

पन्ना न्याना हिरा फोसा = दंगु न्याना थिकेगु वस्तु फोसा कायेगु ।

पापुयां आँ खनेदु = पिनें स्वेबले गुलि दैथें च्वोंसां दुने छुं मदु (दुने गुलि दैगु अनुमान ख व मिले मजू ।

पाजुया चिकं वासा थवा = करपिनिगु सितिं वोंसां थवों धैगु ।

पालु न्याना हअ्खेँ फोसा = दंगु वस्तु न्याना थिकेगु वस्तु सितिं लाकेगु ।

पाजुं धासा भिं ज्वी = सरोकार दुह्मया सम्बन्धित जूह्म मनू नं नाला कासा प्रसंग युक्त हे ज्वी धैगु अर्थं ।

पित्या लोसा त्यानु लासा = नये पित्याना च्वोंम्हेसित लोसा दैगु तथा त्यानु चाया च्वोंम्हेसित लासा दैगु तसकं गुण ज्वी धैगु अर्थं ।

पिनाशु बुइ = थमं छु कर्म यात उकियागु वहे फल प्राप्त ज्वी ।

पुनाचा सुयां जक ता म्वागु ब्या मजू = दँ खाना जक मज्यू, भिं ज्यानं खाके मा धैगु अर्थं ।

पूँया थ्वँ स्वो, नायया ला स्वो = थगु ज्यां थत अलमल धैगु अर्थ ।

पोया जाले ड्यां क्यनि, सकोमिया जाले मनू क्यनि = खँसपिं ज्ञां ताहाकथिनिगु ह्लाते लातकि उम्के ज्वी थाकु धैगु अर्थ ।

प्यने चाकु पाकां भुजिया भ्वे = छम्हेसित सजाय बिलं मेम्हसित सिरपाथें ।

प्यनं खि तया ह्लायया लज्या = छम्हेसियागु दुर्व्य बहारं मेम्हसित शरम ज्वीगु ।

प्यन्हु खुन्हु लखचा, को चातजे प्यचा निना स्वयां छचा, आ हालां छु चा = न्ह्याथें जूसां आ हालां ब्यर्थ ज्वी धुंकल धैगु अर्थ ।

प्वनां मत्यो फ्वना त्यो = प्वनां अप्राप्तगु फ्वनां प्राप्त धैगु अर्थ ।

प्वाले द्वहां कोंम्ह बी गुबले प्याहां वै = आश्रय प्राप्त ज्वी धुंका निराश्रय जू वै मखु; लँ लिना वने धुंकूम्ह ल्यहाँ वै मखु ।

प्वाथे पि त्यायेवं निपा ल्हाहातं नये मज्यू = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

प्वाये पित्याम्हेसित घासा म्वा, न्ह्योवोम्हेसित लासा म्वा = अर्थ स्पष्ट हे जू।

प्वाथं निसें निख्वाल् जा = मचांनिसें बुद्धि छिपे जू; मचा जूसां बुढानवो।

प्याखँ हुले मसम्हैसिया दबु माथँ मञों = थ कार्य निपुणता मजू अले कर्कियात दोष बिया ज्वीगु।

प्याखं धुं नाग, मिसा मदुगु सस = ज्या ख्यले मज्वी धुंकूगु अर्थे; बेवास्ता जुया च्वों वैगु अर्थे।

पो हा वोगु मखं मिस्त हाजा खुं पा

प्यं थये सिबे निसल बी थाकु = मूलकर्म स्वयानं उपकर्मयागु ब्यवहार थाकु धैगु अर्थे।

प्रजाया बचन बो बचन ख = न्ह्यागु ज्या खँ सं प्रजां ब्यूगु राय विचार ज्वना ज्वीमा धैगु अर्थे; प्रजातन्त्रया मूल आधार प्रजानतु ख धैगु अर्थे।

फ

फय् मवेकं सिमा ह सनि मखु = दुने दुने छुं छता खँ मज्वीकं, पिने अर्थं हल्ला ज्वी मखु; न्ह्यागु ज्याखँ ज्वीत नं छगू कार्यकारण भाव दै।

फल सगु सिमा कचा कच्छी = गुण दुगि मनूत विनम्र ज्वी।

फकंया कू घा दुरुया, चुपि घा = छतायागु निमित्ते मेतायात जुवनिगु आघात।

फसा ख्याये मफुसा ग्याये = अर्थ स्पष्ट हे जू।

फसां दुख मफुसां दुख = न्ह्याथें यासां दुख जुया च्वनिगु।

फसि पु पिना तुसि सैला ? = छता ज्या याना मेता ज्या यागु फल दै मखु।

फटाया भा मदु = असत्य खँ ह्लाइह्म मनूया विश्वास मदु।

फायात सर्गते थाय मदु = अशुद्धपना यात तिरस्कार ज्वीगु अर्थ।

फि तिसिना छु वै = निरसगु वस्तु पाखें रस वैमखु; वैगुणी पाखें गुण वै मखु।

फुसुलु घ तांतां न्या = दुने छुं मदुसां पिने गर्व।

फै ला फै नेक्रु मदुह्म फै = नां दसां ज्या मदंगु अर्थ।

फवना दे पावे जू = बल जफति बा अन्याय याना ज्वीगु सिबे फवना ज्वीगु ज्यू; नरमगु व्यवहारं लाभ खंका ज्वीगु।

फ्वने त्यो फ्वगिं ज्वी मत्यो = फ्वनेगु ज्या भिं, तर स्वेहे मजीक फ्वना ज्वीगु पेशा मभिं।

फ्वगिंयात क्वा जा = फ्वना ज्वीम्हेसित भन साभि मालिगु।

फ्वने मछा ख्वी छा = मागु गुणया वदलाय् म्वागु म्वागु दुर्गुण दया च्वनिगु; फ्वनेत शरम तर ख्वीत शरम मदु।

फ्वने मछा ह्ये के छा = अथ स्पष्ट हे जू।

ब

बबुं तोता ट्टहुरा मजू, मामं तोता ट्टहुरा = मचाखाचायात बौ स्वया नं मां हे भरोसा ज्वी।

बस्तु ख्वाख तमोया, म्ह्यायमचा ख्वाख थछेँया = म्ह्याय्मचाते भातपिनिगु छेँय् सहरा मन्त कि थछेँ वया शरण काये मा।

बखुँ मन्ह्यो प्वालं किसि कस्खो वो = असम्भव यात सम्भव प्रतित यायेत स्वेगु।

बभ्काँ पासा कला का = पासां विश्वासघात याइगु अर्थे।

बने च्वोंह्म धुं नैगु बयसं मने च्वोंह्म धुं नैगु धन्दा = म्वागु म्वागु कल्पना याना मानसिक कमजोरिपना दयेका च्वनेगु।

वचन तये थाय् मदु, भ्वी नयेत मदु = बचन अनुसार उदार हृदय मजू ।

बरु घौछि भ्वाये सत धर्मया नां क्या = घौछि जक भ्वाये मासां भिंगु ज्या खँ याना सीगु अर्थ ।

बलया तले न्याय मदु = बला त्या धैगु अर्थ ।

बला त्या = सुया बल दै वया हे बिजय ज्वी ।

बाज्वाया दत्त छयपिनि छत्त = आजु पिन्सं तया थकूगु कीर्तित छयू्छीपिन्सं स्यंका व्छैगु ।

बाहाँचा कथैबले सकलें दु, मनू कदैबले सुं नं मदु = नये त्वने दैथायू सकलें मुनी, नये त्वने मदै थायू सुं नं दै मखु ।

बाखं बता कने योसा मधि निपा च्वीँ = ज्या खँ याना क्यने न्ह्यो ज्याला ह्मरेगु ।

बानिका रानि ज्वी = बानि बेह्नोरा जूसा मान नं दै ।

बाते ल्वोसा पिते मल्वो, पिते ल्वोसा बाते मल्वो = निता बस्तुली परस्परे प्रतिक्रिया यागु भाव दया च्वनिगु; न्ह्याकथं यासां ल्वेके मफैगु अर्थे ।

बाहा भ भ घा लायूकू भभ घ = बाहा स्वया लायूकू बांमलात धैगु अर्थ ।

बाछाई बाजाया न्ह्योने ताइनाइ चा = तधंगु वस्तुया न्ह्योने चीधंगु वस्तुया शोभा (तुलना) मदु धैगु अर्थं।

बाहाँ लहिना पालि मज्यू

बात्वा थलां छत्वा थके = कतिलाकेत स्वेगु; न्ह्याथें यासां थ त्याना च्वनिगु।

बिष मदुम्ह सर्ष ईख मदुम्ह मनू = सर्पयाके बिष मदुसा जक मनूयाके ईख दैमखु धैगु अर्थं।

बीया तुति बीं स्यू = थगु साधन थमं जकं स्यू।

बुसें वोगु सिश्ये' तनि = मनूयागु अस्तित्व दतले दया च्वनिगु वस्तु।

बेलि ब्यंगु मखु उयाना ब्यंगु मखु = छुकिसं मगाः धैगु अर्थं।

बेला न कुबेला बजि नयेला = ईब्यो मस्यू धैगु अर्थं।

बैग बुद्धि खें च ठ्ठी मखु = मनेजक गुनु गुनु बिचा ल्वीकां ज्या खँ त्यनि मखु।

बैद्यं नं सी कुबीला ? = मल्वोगु ज्या खँ याई मखु धैगु अर्थं; व हे छम्हेसिनं भिंता ज्या ज्वनि मखु।

बैद्यं धालं नं पाऊँ रोगिं धालं नं पाउँ = निखलसियां वहे राय ज्वीगु अर्थं।

बोक्सियात बास दु, मचाखाचाया मांयात बास मदु = मचाखाचातसें मांजूम्हेसित चिंता सुख मब्यू धैगु अर्थ (गनं बासं च्वों वने बले गन कि बरू बोक्सियात बास दया च्वने फु)।

बौ प्यासि काय न्यासि = निम्हं ल्वोधि।

बांलाम्ह मिसाया भाग्य मदु = बांलाह्म मिसायात छगू नं छगू मभिं वया च्वनिगु अर्थ।

बांलाका च्वने सकसियां यो = साक मिंक नया च्वने सकसियां यो।

बांलाम्ह कला थ ज्वी मखु = बांलाह्म मिसायात सकसियां मिखा वनि धैगु अर्थ।

बुंगले ल बूथें म्हुत्वी ल ब्वी = स्वयमेव उत्पत्ति जुयावं च्वनि।

ब्याहा मयानानिसां जन्ति वने नँ = थगु ज्याखँ पाखें अनुभव मजूनिसां करपिनिगु ज्याखँ नं अनुभव दये धुंकल धैगु अर्थ।

ब्वाहाबले मत्यूगु तिसा गुबले तीगु = मौकाय् मागु बस्तुया सदुपयोग ज्वी मा धैगु अर्थ।

ब्यूसा माकु मब्यूसा फाकु = थत दैगु न्ह्यागुं भिं, थत मदैगु न्ह्यागुं मभिं धैगु अर्थ।

ब्यूम्ह ल्यासे मब्यूम्ह बुढ़ोचा = थत छुं बस्तु ब्यूम्हेसित सुवा बीगु, थत छुं बस्तु मबीम्हेसित सरा बीगु।

ब्यूम्हं धिक्कार काम्हं धिक्कार = निम्हं नीचकर्मया पात्र जुि।

ब्राका ल्बाका चूमला =

भ

भतिचिया ग्वसा आपा = मामुलिगु ज्याखँया ताहाकगु योजना जुया च्वनिगु।

भकारि स्वया मनसे च्वने फैला ? = छे अन्न यक्को तया धांलाना च्वने फै मखु।

भयेबिल कि वाइ = ज्वीगु स्वाभाविक धैगु अर्थं।

भत्तु खँ स्यना ज्ञो खँ सः = छम्हेसित बोध यातं मेह्मसित बोध जुया च्वनिगु।

भत्ती वना दुरु त्वना धयां सु पत्या ज्वी ? = विश्वास यायेथाकूगु खँ।

भति दुरु त्वंगु सुनां मखं, भतियात दागु जक खं = दोषया सजाय भागी ज्वीगु बिचा मयासे, निर्दयी ब्यवहार यागुया जक कटु आलोचना याना ज्वीगु।

भाइसहहले भिखा तिसीमा = समाजे छु ज्याखँ ज्वी उकी कत सरह थ नं ज्वी हे मा अथवा कत सरह थमं नं भिं मभिं भापिना च्वनेमा।

भाजुया खच्छि ज्यापुया ह्विच्छि = भाजु पलखया दुने याइगु ज्यायात ज्यापु ह्विच्छि बिका च्वनि (थ्व छुनाखँ अख नं जूला ?)

भात स्याना न्यवं दुमका = निखें थाय् मदैगु; निखे थासं नं हानि ज्वीका च्वनेगु।

भाजुया सतले मैजुया मयो, मैजुया यथांलि भाजुया यैला = अर्थ स्पष्ट हे जू।

भाय् स्वया दे सीके = अर्थ स्पष्ट हे जू।

भाजुया खिं सा = भिं मनूया मभिं नं भिथें भापा तयेगु।

भाय् मस्यूपिंके मंदको काये = मौका लाका काना च्छेगु (भायूया पाखें फाइदा पिकायेगु)

भात च्वीके यंकूगुया खँ मखु, पुगा (दोँगा) तंया खँ = तधंगु पूर्ति ज्वी मखूगु नोक्सान बेवास्ता याना साधारणगु खँया चर्चा याना ज्वीगु।

भुजिनं भिगु ह्मय् नं घा मालि = वैगुणि न्ह्याथाय् नं मभिं भापा स्वया ज्वीगु।

भु स्वया बौ बीमा = थगु गच्छे स्वया ज्याखँ यायेगु अर्थ ।

भुतुखं ऊँठ मदं = भुतुभुतु जक हाला जुयां छुं ज्याखँ ज्वी मखु ।

भु नि नयेला जा नि नयेला = छु याये छु यायेथें ज्वीगु ।

भूत स्वया बौ तयेमा, बो स्वया पुज्याये मा = गन गथे माल अथे हे व्यवहार यायेगु; पात्रया गुणानुसार ज्याखँ यायेगु ।

भूत स्वया बौ तै, मनू स्वया ब्व तै = भूतयात आपा मा, मनूयात आपा म्वा (नके त्वने बले)

भ्वजं न्यो निम्तां मन्यो = तथायूमछि ज्वी फसां तथायूमछि वना नया ज्वी फै मखु ।

भौयात धौ पासा = स्यंके बीथें ल्वेकु ज्याखँ मिले यायेगु ।

भौचिया ख्वा छुँयात नी = गुलिसितं स्या यानाथें जूसां व हे ख्वा गुलिसितं स्याथें ज्वीगु ।

भिं मनूया आइता मदु = भिं ज्या याना वोह्म मनूयात दीर्घायु प्राप्त मजू ।

भिक सुना ऊँठ ज्वी = वयाकं थ्वयाकं च्वंगु आपलं भिंगु गुणजक सुना कालकि भन बेरूप ज्वी गथेकि ऊँठ।

भिंगु छनेगु सागु नयेगु = भिंगु भिंगु विचा याना ज्वीगु भिंगु भिंगु नया ज्वीगु सकसियां यै धैगु अर्थ।

भ्वी बा बू कवराय् क्यें बू = छें दु मदु छुं स्वे म्वागु अर्थ।

भ्वे भ्फ्फ धा थ भभ धा = थ स्यनिगु जूसां इज्जत या छागी बांलाक भ्वे ज्या यायेगु।

म

मधि पसलेया मधि नये मयो = थके यक्को दयाच्वंगु बस्तुली स्वस्वं हे अभिरूचि हजुया वनिगु; दुम्हेसिया नये मयैगु, मदुम्हेसिया नये दैला धैगु आशा दया च्वनिगु।

मदुथाय् अलमा नं सिमा = छुं बस्तुयागु अभावे मामुलिगु बस्तुनं नं मूल बस्तुयागु ज्या बीगु।

मतिना मदु मिजं दोहँ नवो =

मन चंगाया अखुंचा गंगा = शुद्ध मन दुम्हेसिनं न्ह्यागु वस्तुली नं शुद्धता खना च्वनि।

मयोह्म भमचायात मूगु कनि = सु मयोह्म ख वैत हे संयोगं मिंगु बस्तु लावना च्वनिगु।

मचाखाचाया मार्यां चितासुख मदु = मचाखाचां (ज्ञान गुण मदुतले) मांबौपिन्त सुख मब्यू धैगु अर्थ।

मति मभिं माक हां न्याना सी = मति म भिंका च्वोंम्हेसित अनेक आपद् विपद् वया दुख ज्वी फु धैगु अर्थ।

मनतले सने मफु नये धुनकि दने मफु = न्ह्याथे यासां ज्याखँ ज्वू ठगे याना ज्वीगु।

मग्याम्ह मनूयात हतियार म्वा = साहस दुम्हेसित हतियारयागु आवश्यक मदु।

मभिं नं सखः स्वो, भिं नं मस्वो = मभिंगु ज्याखं थगु कुलया परम्परा स्वया वैगु, भिंगुलिं मखु।

मयोम्ह कलाया सास नयो = मयो धैगुया पाखें घृणा यायेगु दोष उत्पत्ति ज्वीगु।

मचा उनी छक न्यायम्ह ज्वी निक =

मख्वेकं जकं मामं दुरू त्वंकिला = म्हुतु पाक जुया च्वना ज्याखँ ज्वी मखु।

मनचा जाकि कालचा सिँ = भिंतां लबोगु; गरीबीया अर्थ नं।

मभिं नया थसं दी =

मतिना यानाम्ह पुता म्हन स्यनि = मचाखाचायात आपा लालना यातकि (हेर विचार यात कि) म्हन स्यनि।

मनूया तनु सिये मानि छन्हु = छन्हु सकलें सी मा धैगु अर्थ।

मजागु धंप व्हाका व्हाका सं = अपूर्णयागु लक्षण क्यनिगु; अपरिपक्कता क्यनिगु।

मचाखाचा खना कुचा मलानालि विचा = न्हापा हेर विचार यायेत कुचा, लिपा पश्चाताप याना व्यर्थ बिचा।

मलातले लाकेगु लाके धुनेवं काकेगु = थगु बसे मलातले मखोतले हेकेगु अले थगु बसे वेवं थगु स्वार्थ ज्या यायेगु।

मयोम्ह भौया ग्वालि तज्या = मयत कि दोषया उत्पत्ति खने दयेकेगु।

मनी भिसा सिकाय् गति दै = मति भिसा गति नं दै, धैगु अर्थ।

मज्यूम्ह मनू ब्यू वोसां का वोम्हथें च्वों = दीनदुखीम्ह मनू नं भिं या वोसां मभिं या वोथें ज्वीगु।

मयोगुया वास मदु = अर्थ स्पष्ट हे जू।

मन त्यासा त्य। मन बूसा बू = मन बल्लासा ज्याखँ ज्वी, मन बमलासा ज्वी मखु।

मन्हातले थगु खँ ल्हाये धुनेवं कर्किगा खँ = न्हापां थगु भिं खँ चर्चा यायेगु अनंलि लिपा कर्कियागु मभिं खँ चर्चा याना ज्वीगु।

मधि क्यना को लाये त्यनाला? = लोभ लालचा क्यना स्वार्थ सिद्ध याये त्यनाला धैगु अर्थे।

मज्यूगु बखत सुपतनं बि जुयु = दीनदशा थिया च्वनं बले भ्रान्ति आपा धैगु अर्थे।

मछा मछा मातने खि फाये छा = मछा धयावं च्वन; लज्जा मदुगु ज्या नं यानावं च्वन।

मचातेसं खि फायेवं प्यों घ्यने मज्यू = निर्दों ि पिन्त क्षमा बीमा धैगु अर्थे।

माकयात कुसि घा = मामुलि कष्ट जूवैगु छुनि छुथें ज्वीगु।

माकयात फँसि = ल्हाती लावैगु बस्तु नष्ट भ्रष्ट याना च्छैगु अर्थे।

मायके काशुजा शुरु शुरु वों, मामं ज्या ब्वैबले थिकि थिकि पॅ = नये बले म्हुतु सा, ज्या यायेबले धासा ल्हातुतिं ज्या मव्यू।

माक्वया पुचले खिचा ल्वाये फै मखु = एकता दुगु समूहले याक बाक मेपिं ल्वाये फै मखु ।

माक्वया मतिना सिमा कथं सू = आपा लालना पोषण जुया च्वंगु बस्तुयात झन थ्यख्वें स्यनिथें ज्वीगु ।

मार्यबिलिचां तेप घयेपुयां न्ह्याये दैला ? = असम्भवगु प्रयत्न यायेगु अर्थे ।

माग मदु किसि, गसि मदु फसि = नियन्त्रण मन्त कि लालाथे ज्वीगु अर्थे ।

मामं व्छयां (स्यनां) कपाय् बने = धागु ज्या छता बाहेक मेगु ज्या पूर्वक मज्वीगु ।

मार्यां काया = माया याना झन अख थत दुख जू दैगु ।

मा मस म्वा स =

मिखा काँनं भ्वे नये खं, कस काँनं भ्वे नये मखं = भ्वे बनेथाय् तिसा दसयागु कद्र ज्वीगु अर्थे ।

मिसाते म्हुतु हे बल = मिसाते बल हे हाला ज्वीगु ।

मिखा फुदँ प्वा फुमदँ = स्वे दुथें नये मदु धैगु अर्थे ।

मि पुसा व म्वापु पुसा आपा म्वा = सूक्ष्म जूसां भयानक ज्वी यो धैगु अर्थे ।

मिखाय् लाइगु मिखा फुसी लात = तसकं दुख ज्वी त्यंगुली भतिचा जुया फाला बन धैगु अर्थे ।

मिसाया तिसा बरेजुया नसा = सुं छम्हेसित छुं छगू बरःजुयागु ज्वीगु आवश्यकतां हे सुं छम्हेसित पेशायागु ज्या जू वनेफु; छम्हेसियागु इच्छां मेम्हेसिया आम्दानी ज्वीगु पेशा दया च्वनि ।

मिखा कां न्ह्याबलें द्वांग = मिखां मखंह्म मनू अक्सर याना छुं छता आवाजं नं थारान्हू ।

मिखुंचा हालां छु याये, ग्वंग हासा सि काये (घो तुई) = सरोकार दुम्हेसिनं ज्या यासा का ज्या ज्वी ।

मिखुंचा हालां नं (आकाश) सनि मखु = गुह्म कारणी ख वयागु पाखें ज्या ज्वी, मेपिं पाखें मखु ।

मि मदेकं कुँ बै मखु = न्ह्यागु खँया उत्पत्ति ज्वीत नं कारण मा ।

मुस्या छमले गुता वान्या = अति लोभी धैगु अर्थे ।

मे ग्वोतूथाय् सकले दु, मनू ग्वोतूथाय् सुं मदु = नये दैगु ज्याय् सकलें मुनिगु, नये मदैगु ज्याय् सुं नं मदैगु ।

मेपिनि किसि गल धका थैमा गये मज्यू = करपिनि थये यात अथे यात धका आधार मदुगु नक्कल याना ज्वी मज्यू

मोपिंके सि ब्वाँय्जूगु खं,थके फै ब्वाँय्जूगु मखं = थत जुया च्वंगु छुं विचा मयासे करपिन्त जुया च्वंगु जक विचा याना च्वीगु ; स्थूलयागु उपेक्षा याना सूक्ष्म यागु चर्चायाना च्वीगु।

मे नाप सा खुसि छी फैला? = निपुणम्ह नाप निपुण मजूम्हेसिनं प्रतियोगिताय् च्वी फै मफु।

मौकाय् ज्या ब्यूसा पासा = सच्चा मित्रता परिक्षा ज्वीगु अर्थे।

मंका धिका स्वार काय् = मंका याना ज्या यात कि फुकं स्वाहा ज्वी धैगु अर्थे।

मंका फैनं धाँत् मन =

मांयागु दुरु त्वनां मगा अबुयागु पुलिङ्ग्वे चुचु प्या = असन्तोषि ज्वीगु या अर्थे।

मां पासा दुरु त्वसा = प्रसंगे मत्वंगु ज्या खँ।

मां वी नं मानि च्यो च्वमे नं मानि = स्वखें प्यखें हानी नोक्सान ज्वोका नं दुःख सी मालिगु।

मां ब्वा मदुम्ह मचा, भात सीम्ह मिसा, कला सीम्ह मिजं लोके हने थाकु = नियन्त्रण हये मफैगु अर्थे।

मां मल्ली ब्वाजु ली = सरोकार तोता बेसरोकारे ज्वीगु अर्थे ।

मां नम्हैसिनं मचात बाँकि तैला ? = मूल हाहे स्यंके धुंकूम्हं कचाबचा बाकि तैमखु धैगु अर्थे ।

मांया समा समा म्ह्यायया क्वेँला क्वेँला = मचा खाचात अजोगती लासां मामं मिखां तिसिना च्वनेगु ।

मांम मिखा ज्वेपीम्ह म्ह्यायम्ह लसं बयेपीम्ह = मां व म्ह्याय निम्हं ल्वोपिं (चरित्रहीनगु ज्या खँय्)

मिं नया मफू कुं नया फू = मागुलिं नोक्सान मजू, म्वागुलिं नोक्सान ज्वीगु ।

मिं पूया घा मी प्नेमा = विषयागु वास विष हे धैगु अर्थे ।

मैंचिया अबुं जा वाना हैगु शुरु शुरु वों = ज्याजियाये म्वाक नये जक दसा याउँसे च्वों ।

मैंचा बेश्या धाये मते =

म्हस्यूम्ह खुं ज्यू कायेयो = दुष्ट मनूतसें रीस इबि तथा अनेक शंका याना परिचित व्यक्तिपिन्त म्वाकं दुःख बीयो ।

म्ह ग्वारायां बयुसं खँ ग्वारा तग्वारा = ज्या स्वया नं

खँ जक आपा ।

म्हक्कि घातुलं दुग घातुलि मखु =

म्हयासिं स्त्रय। पूंसि न्या = थथाय् च्वंपिसं दुख बिल धयां करकियाथासं वोपिन्सं भन दुख बीयो ।

म्ह नं याउँ प्वा नं याउँ = ज्यू हलुका धैगु अर्थ; छुं खँयागु नं भार मदु धैगु अर्थ ।

म्वाकनं वया श्रा गथे याये = पश्चाताप यायेगु अर्थ ।

म्वाम्ह मनूया पञ्चाय् लायेवं सीका = हारांखोम्ह मनूया बशे लातकि दुख सी मालि धैगु अर्थ ।

म्वानाजक च्वनेमा छु छु स्वे दैतनि थें = म्वाना जक च्वन धासा भविष्ययागु आपलं ज्या खँ स्वे दै धैगु अर्थ ।

म्वाकं गु हालि मखु = अकारणे सुं हालि मखु ।

म्वाकं सुं हाले मत्यो = विनाकारणे नों वाये मज्यू ।

म्हुतुसि स्वया वा प्यहाँ वो = खँ स्वया नं खँयागु फुसुलु बयान आपा ।

म्हुतु न्या ज्या मन्या = खँ जक आपा ज्या छुं मजू ।

म्हुतु पिचु नुग बचु = पिने स्वेत्रलो उदार थें च्वोंसां दुनें अनुदार ।

म्हुतु कमिया जबाम भ्वा = खँ जक सयेका ज्या मयासे नयेगु अर्थ ।

म्हुतु दयेकं ह्वासं ला त्वने माला ? = कारणं ज्या खँ मयासे अकारणं ज्या खँ थायेत स्वेगु अर्थं; स्वस्वखंक तप्यंगु लँ तोता, बेकोगु लँ ज्वीं ज्वीगु ।

म्हुत्वी छें बूं न्ह्यों = म्हुतुयागु लागी (प्वायागु लागी) न्ह्यागु वस्तु नं फुना वने फु ।

म्हू छ्यूसा ल्हाते मज्या, तोतूसा पृथ्वी ज्या = वास्तवे, सूक्ष्म खनेदुसां विस्तिर्णता ज्वी फुगु अर्थं ।

य

यस नम्ह यसं ली = गुह्यसिनं वाल वं जकं स्यू ।

यथा राजा तथा प्रजा = राथे जुजु व अथेनतुं प्रजात ।

यथा नाम तथा गुण = नांयात ल्वेक गुण नं ल्वोगु अर्थं ।

यमराजयात दोष मदु = काल गतिं प्राण वनिगुली यमराजयात दोष मदु ।

ययेमा मयेमा जि थयाथें यायेमा = करपिनि योसां मयोसां थमं धैथे जिद्दि याना ज्या खँ याकेगु ।

यातले गुण जपुतले घो = थमं याना च्वने फतले गुण तथा थमं भावना याना च्वने फतले घो क्षणिक रूपं जुया

च्वनिगु ।

येँ जुजुया ज्या सना स्वपे जुजुयाके ज्याला = छह्मेसियागु ज्या याना मेह्मेसिके ज्याला का ज्वीगु; अप्रसंगं ज्या खँ याना ज्वीगु ।

येँ जुजुयागु माना नया स्वपे जुजुयागु चाकरी = छम्हेसियागु निमक नया मेम्हेसिगु ज्या याना ज्वीगु ।

योसा आकुल आकुस मयोसा हय् खिचा = थत यतले प्यार याना ज्वीगु, थत मयल कि घृणा याना ज्वीगु ।

योया च्यो =

योसा माकु मयोसा फाकु = अभिरुचि अनुसार सा मसा ज्वीगु ।

योम्ह तयेथाय् मदु, मयोम्ह च्वनेथाय् मदु = योम्ह तसकं सम्मानित ज्वीगु, मयोम्ह तसकं अपमानित ज्यीगु

यो व त्यो पा ला = निगुलिं पा लावैगु (थत योगु नं थत ज्यूगु नं)

योम्ह यपिं मयोम्ह मयथिं = यो मयोया तसकं पाक अन्तर जुया च्वनिगु ।

र

रानी याये धातलें कनि जुल = भिंका च्वे छ्वे धयां अख मभिंका कं लावन ।

राम च्वोंथाय् अजुद्या, ज्यागु वोंथाय् बजिद्या = पात्र स्यया थायूयागु गुण जाहेर ज्वीगु ।

रीत नं भात खँ ल्हाये दयेव गा = थथे अथे धैगु छुं मसीका खँ जक ल्हायू दयूवं गा धैगु अर्थं ।

रोगिं फ्वनं पाउँ वैद्यं विलं पाउँ = निखे पाखें नं ल्वेक ज्याखँ पा ला वैगु; गथे धाल अथे जू वैगु ।

ल

ल त्वने माम्हेसिया बुंगाद्या मा वनेमा = थत छु वस्तुयागु आवश्यक जुल व बस्तु प्राप्ती यायेगु लागी थमं कर्म नं यायेमा ।

लहिना खिचां न्यायेद्यो = थमं गुण याना लहिना तैम्हं नं अवगुण याये यो धैगु अर्थं ।

लञ् च्वंगु सुपयां हे अवसर वो = न्हाथें जागु वस्तुयानं उपयोगी सिद्ध ज्वीगु मौका वो धैगु अर्थं ।

ल जक दायकां ताकी मखु, खँ जक न्यायकां जा ब्वी मखु = खँ सुवाजक जुयां छु ज्या ब्वी मखु ।

ल मत्वंसे बभ्काँ त्वों = छता ज्या मयासे मेता ज्या यायेगु ।

ल छिना ड्याँ वनि = थत गुगुली आधार दया च्वनि उकी हे ब्वीगु ।

लब् खि फाये कत दुफ्त्राये = थ्व थासे थथे याये धैगु विचा मयासे करपिन्त नापं आघात यायेगु ज्या ।

लसि सिबे बसि सा = थत कतिलागु खँब् समर्थन यायेगु अर्थे ।

लाय् मदु पस कला मदु सस = छुं ज्या ख्यल्ले मजू धैगु अर्थे ।

ला नं न्यो खिचा नं न्यो = छुं सार प्यहाँ मवैगु प्यानुगु ज्या खँ ।

लातले माषि मफु, मलाका ब्वाँज् ब्वी = न्हापां मन्तेक च्वना ज्याखँब् वास्ता मयासे ब्वीगु लिपा पश्चाताप याना इतमित कना ज्याखँब् यायेत ब्वाँब् ब्वीगु ।

लाज्या मसम्ह मिसा थाज्या गनं सै ? = लाज्यां मेमेगु नं ज्या स्यनि धैगु अर्थे ; लाज्या मसयेकं थाज्याय् सफलता ब्वी मखु ।

लातुं ला छु गना (छु नोया) फाछिं ला = पिने भिथें च्वोंसां दुने कैफियतं जागु ज्या खँ; तौल नाप ठीक जूसां गुण ठीक मज्वीगु ।

लायकू भम घा कोठा भ्रम्ह घा = लायकू स्यना च्वोंसां छेँ भिना च्वनिगु ।

लाता घाये थ मयो बाठो घाये करपिनि मयो = ग्वाज्यो पह वैगु अर्थं ।

लाये नं ज्यू फाये नं ज्यू = निखें स्वखें उपगोग यायेज्यू धैगु अर्थ ।

ला ला ला छुसुं फच्छि ला = दंक भा बेसाहा लावैगु अर्थ (व्यंग पूर्ण)

ला नं मखं ज्याँ नं मखं = निखें घागु अर्थं ।

लाखि नं मध्यों ग्वंप नं मध्यों = मामागु छुं छता बस्तु नं प्राप्त मजू धैगु अर्थं ।

लाय् मदु बज्रा ब मदु अज्जा = आधार बसलाना च्वंगु अर्थं ।

लातायात केरा कानायात हेरा = छुनि छुथें ज्वीगु अर्थं ।

लाय्कू माभा घा वाहा भ्रम्ह घा =

लिफ़ स्वया ज्या यायेमा = लिपा थथे ज्वी धैगु विचा याना ज्या खँ यायेमा ।

लिस न्हेस ल्वापु खिचाया छिच = सवाल जवाफ याना आपा हालेगु हे ल्वापु पीगु ज्या खँ ख (खिचातेथें)

लि स्वया लिधनेमा = लिपा तकयागु नं बिचायाना आधार ज्वनेमा ।

ली त्यो लिलाके मत्यो = क्रियायागु प्रतिक्रिया ज्वैगु (थतनतुं) ज्याखँ ।

लुखा खलुजकं हिलि कमं हिलि मखु = छथाय् मजिल धका मेथाय् वोंसां कर्म हिलि मखु ।

लुफि हाय्‌व मां लुमं = झस झस गुण लुमना वैगु अर्थं ।

लोकं छ्वा धलं मद्वा = सकसिनं नं येका च्वने फसां नये त्वने मफयेका च्वने मागु अर्थं ।

लोभं नास्ति प्यने सास्ति = आपा लोभयाना नया थतनतुं अपच जुया सास्ति ज्वीगु ।

लँ तप्यों छ्वाखा तिख्वा = छुं रोक तोक मदु धैगु अर्थं ।

लंपिचां ग्वया मापिचां धुंके = छता ज्यायागु ग्वसा ग्वया निता ज्या सिद्ध यायेगु ।

लांजुया छु भय ? = थथे यायेमा अथे यायेमा धैगु छुं धन्दा मजुल्हेसित छुं छता भय नं मदु ।

लुँ लने सांछ्वक मनू लने छ्वक = मनूयागु पहिचान

छक थयेक स्वेव थव मनू शुजोह्म ज्वी धका सीकेगु अर्थे।

ल्हुँयात खोल म्वा = भिंगु बस्तुयात हानं सौन्दर्य स्यनिकथं छायपा याये म्वा।

लैँयात गा लैँनं हे म्हुई = थत थमं हे स्वावलम्बि जुया भिंके मा धैगु अर्थे।

ल्वहँचिया भर चा, चाया भर ल्वहँचा = निगू बस्तुयां परस्परे आधार।

ल्वायेगु ह्लापा जायेगु लिपा = न्हापां ल्वाना लिपा मिलाप यायेगु अर्थे।

ल्याखं हा पाखां म्हा = किपायति याये स तर किपायति यानाथें ज्याखँ सिद्ध याना क्यने मस।

ल्हाहा दित कि त्वा दी = न्हियान्हिथं ह्ला तुति चवला नयेमागु अर्थे।

ल्हासाय् लुँ पाञ् पाञ् दु = थत मागु बस्तु यथेष्ठ दसां, व बस्तुयागु प्राप्तिया लागी थगु पहुँच मगागु अर्थे।

ल्हाहा हुसुलु प्वा फुसुलु = ज्या याना मजूह्म मनू द्यां नं लाई धैगु अर्थे।

ल्हा खँ ल्हा मखु कि न्यना खँ ल्हा = तथ्यपूर्णगु खँ तोता निराधारगु खँ ह्लाना ज्वीगु।

ल्होये नं मज्यू न्हने नं मज्यू = निखें ज्या मछिंगु अर्थे; वीचे लाना कष्ट ज्वीगु अर्थे।

न्ह:साय् वनां लुँ मखं, छेँ वयां मिसा मखं = निवें नोक्सान व बर्बादी ज्वीगु अर्थं।

व

व बैरि थ्व बैरि न्वे बैरि = दकसिबें मूलह्म शत्रु रोग ख धैगु अर्थं।

वस कांया भ्वे कां = बांलाक दसतं पुने मखंम्हं सिया शरमं भ्वे नये मखं धैगु अर्थं।

वने-से बोह्वचा, वयेबले कोचा = भेष हिला ज्वीगु अर्थं; न्हापां बांलाका, लिपा बांमलाका वेगु अर्थ।

वनेबले हुरुरु वयेबले सुतुपुतु = वनेबले हथाय् चायेगु, वयेबले गखंसे च्वंका वेगु।

वल नल फसि का = न्ह्यावले नं ह्वालुसे च्वंक वहे।

वहे सुखुया वहे सुका = स्वेबले परिवर्तन थें खने दसां वास्तवे छुं हे पागु मखु।

वा चिकं वे मज्यू = नोक्सानी आपा ज्वीगु अर्थं।

वा पिना व्ह लये दे मखु = अर्थ स्पष्ट हे जू।

वाति भ्यगचाय् ल तया ठलिना धुक्षिआ मदु = वास्तवे भतिचिया आपा गर्व यायेगु; छुनिछु थंगु ज्या।

वाजं तुसि खवीगु जहानं छें खवीगु = गूपचूप ज्या तना बनिगु।

बास्याम्हेसित कयगु बजि = मल्वोगु ज्याखँः मर्का पर्का विचा मदुगु ज्याखँ; छता माथाय् मेता नकेगु; पचय् थाये मफै कथं नके ब्वनेगु; म्हंचायके कथं नकेगु ।

वा वोगु मचा थ्यंगे फबोचा = तसकं वा वेधुंकल धैगु अर्थं ।

वा को छुयां दुसि ब्छोला ?

वेँयागु देशे कँयागु जात्रा = ल्वेक ज्याखँ ज्वीगु; विचित्रपना खने दैगु ।

बोसा छलाल मबोसा निसाख = बोसां ज्यू तर मबोसा फ्रन ज्यू धैगु अर्थं ।

वोंझसिया सँ थ्वोंझसिया छेँ = छेँ च्वोंम्हेसिया छुनिछुथें, प्यहाँवोंह्म गन थ्यंके धुंकल ज्वी धैगु अर्थं ।

स

सले स्येंके मज्यू दोले ककाये मज्यू = ध्यबा दसां ध्यबा खर्चं थायेत नुग स्याका ज्वीगु अर्थं ।

सयां थोने खि कै (सयां ख्वोथाय् खि की) = आपा जान्ने जुया जुलकि मभि जुया वया च्वनिगु ।

स त्यें त्यें बपि लिगि लिगि = ह्मय् छुं हे मदे धुंकूसां हाले बलाना च्वनिगु ।

सल चीगु नया लिक मनू चीगु लज्ज्या सरम = सिकलं सलयात ची थेंनतु; लज्या शरम धैगुलिं मनूयात चिना तै धैगु अर्थ।

सकसियां चाया म्हुतू ला ख नि = आखिरे सकसियां व हे अवस्था ख धैगु।

ससा भ्वे मससा ल्वे = ससा बांलाक नये दै, मससा ल्वे ज्वीका च्वने मालि।

सञ् सच्छि फै सच्छि नये फु

सपिं भतिचा श्यों = सस्यूपिं मनूतेत नेह्योरे याये थाकु।

सतीगु तीर्थ ह्वला = न्ह्योनेसं दुगु बस्तु धृणाया अनभिज्ञ जुया च्वनिगु।

सकतांया वास दु मयोया वास मदु = मयो धाल कि मयोगुयात येकेगु वास मदु।

सकले थकालि सकले ककालि गुवले ज्वी = समाजे थाहाँ कहाँ दया हे च्वनि धैगु अर्थ।

सकियां वहे भा दयोयां त्रहे भा = थिकेगु बस्तु नं दंक लाके थें मोल यायेगु अर्थ।

सह यासा सहस्र गुण = सह याना च्वने भिं धैगु अर्थ।

सखया ह्लिपं तथ्वासा वयात जक हे = सुयागु ख दैत जक हे ज्यालगे जू धैगु अर्थे ।

सदा नं खुसि बा वै मखु = सदा नं ध्यबा द्वहाँ वया च्वनि मखु

सास दतले आश दु = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

साख बयसं आख सा = मेगु नयेगु बम्तु स्वया नं, विद्या उपार्जन याना नयेगु भि धैगु अर्थ ।

साया घा कोखं मस्यू = कोनं सायात घा याइ तर बं सायात घा जुल ज्वी धका मस्यू ; पर दुख सीके मफैगु ।

सार्कि सा सीमा धयां सी ला ? = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

सा भिं नये सकसियां यो = सागु भिंगु नया ज्वीगु सकसियां यो, मभि सुयां यैमखु धैगु अर्थे ।

सा कुबिया लाय्कू चिउता = छता ज्या याना मेता ज्या यागु धन्दा ; बेसरोकारगु चिन्ता ज्वना ज्वीगु ।

सालां चोमबू पालां (ध्यनां) प्येमदं = न्ह्यात्थे यासां निर्णय मज्वीगु अर्थे ।

सा व मे निम्हं नापं खुसि छी फैला ? = सायाके छता गुण मे -के मेता गुण तसर्थ निम्हं छगू प्रतियोगिताय् (खुसि छीगु ज्याय्) वने फै मफु ।

साक्व नये धातले ति फुक्क बञ्‌ वा = साक्व भिंक यागु ग्वसा ग्वया च्वतलें बर्बाद जुया च्वनिगु अर्थे ।

सिस सिमा यो गुईमा (छ्रूञ्छी) = गुणवान विनम्र ज्वी धैगु अर्थ।

सिमा च्वे च्वोंम्हेसिया बयसं सिमा के च्वोंम्हसिया

इकु = सरोकारह्म मनूया छुं खँ मदुसां बेसरोकारह्म मनू चिन्तित ज्वीगु।

सिमा स्वया भ्रंग ज्वी = होश याना, ज्वीमा धैगु अर्थे।

सिलु थ्यों कुसा दोलखा थ्यों मिसा = छुं ज्याख्यले ज्वी मखुत धैगु अर्थं।

सिमा छमा पाउँलं गुँ नापं पाउँ ज्वीला ? = छह्म मभिं जुलं सकलें मभिं ज्वीला धैगु अर्थे ?

सिकमिया स्वाने भ्वाथ = ज्या सह्म मनूया भ्रन थगु छेँयागु बेवास्ता।

सिथं वोह्म सिथं सिथं, दथुं वोह्म दथुं दथुं = गुगु लं जुल वहे लँयू लोना च्वनिगु अर्थं।

सिक्कोसित कनेगु मसिक्कोसित गनेगु = खँ पिज्वैगुली निषेध यायेगु ज्या।

सीम्हेसिया मिखा तग्वो (सीम्ह कायया मिखा तग्वो) = सीम्हेसि नं नं भ्रन व थ्व धका म्हैगु।

सी मिं दुया फ्वी, मनू छुञ्चा जुया फ्वी

सीला म्हायेला ल्याकां पिने बायेला = सीनं मफु म्हाये नं मफुथें ज्वीगु अर्थे।

सीनं मफु म्हाये नं मफु = सी तेजाना दुख सीगु अर्थे।

सुपोलचे गजू छायेम्वा = सुपोलचे गजू छानाया अर्थ मदु

सुयां नख सुयां ख्व = सुयां सुख सुयां दुख: सुयां मने रुमां ह्वो सुयां मने ख्वबि वो।

सुकुपौ छेँयात सँभया = मल्वैकथं ज्याखँ ज्वीगु।

सुयां मबूनबले घंघलां न्ह्याये स = बाठो खँ ल्हाना थः द्योने लाकेगु।

सूयां छह पाखुयां छह = वहे समानता धैगु अर्थे।

सुयां यात थुकलं बियां थ ख्वा छपातं ई = थतनतुं हानिकारक ज्वीगु ज्या।

सुयां यात ल्हहाहा तया गुलि तवो प्वी ? = असम्भवगु ज्या गुलि याना च्वनि।

सोह्ले सालां एका = पायछि जुया च्वंगुली मन पायछि जुया ज्या सिद्ध ज्वीगु।

संबागु गं ख्वाँज् ख्वाँज् न्याई = ममि ज्वी धुंकूयागु कुलत्तण बया च्वनि।

सांगाया ह्वतं फय वो = छुं छ्यू छिद्रं नं अनर्थ हयेफु।

सांजाय् सँगु न्ययां ब्याके थाकु (सँ न्ययां सह मजू) = निर्बाह मजूगु ज्याखँ।

सिँ पुलां जुल कि म्वाबो ज्वी, मनू पुलां जुलकि

ब्वार ज्वी = दुलां जूलिसे स्यनावनि धैगु अर्थ ।

सिंगु गुं खने दक्क जिगु बुँ = तथ्य मदुगु खँ ल्हाना हक मगागु वस्तुली दाबी यायेगु ।

स्वयां स्वैथाय् खि कः = न्ह्याथाय् नं मभिं जूवैगु अर्थे ।

स्वकं क्यँ नया दथा धका = दुने फुसुलु जुसां पिने स्वाफ क्यनेगु ।

स्वये गुञ्च नये चुञ्चु = पत्या मजू कथं नये बलाखने दैगु

स्यनाग्यूसा माक हे प्याखं ल्हुयेस = याना मसैगु छुं मदु

स्वीनिता लक्षण ला ह्विह्वि घांला = नां बांलाया पचा घांला

स्यूपिं तरेजुल मस्यूपिं परेजुल = सस्यूपिं मनूत पार उत्रे जुल, मसपिं मनूत अर्थे फ्वसा हल ।

स्व सुन्दरी मन कपति = स्वेबले गुलि बीथं तर दुने मन कपति ।

स्वेगले माकःया नयेगले हाकःया = स्वोबले गंसि सां यक्को नयेकु धैगु अर्थ ।

श्राद्ध याये अपु निसला बी थाकु = मूलकने स्वया नं उपकर्म यागु ज्याखँ थाकु धैगु अर्थ ।

ह

हलू धाङैलि कुति न्याये मा ला ? = संकेत दसेलि हानं अर्थ बोध याना च्वनेगु छुं प्रयोजन मदु धैगु अर्थ ।

हञ्यां ब्यों खाया ब्यों हञपूया मब्यों = ब्वलङ केगु ब्या याइम्हेसित थाकु धैगु अर्थ ।

हलिमहिं बे धा कलिमहिं बे धा ह्यनेबले फलिबाय् = थये अथे बका न्ह्याथे धासां आखिरे दुखया दुखनतुं ।

ह ला ह सिमाया ह = वा खनेदसां वास्तविकता मदुगु

हचां वोगु पचां वन = छखें वल मेतां वन; सितिं वोगु अर्थं फुत ।

हलं वोपिं मचात फलं फलं = बर्बाद जुल धैगु अर्थं ।

हलू ज्वी ज्यू चि ज्वी मज्यू = हलूया अपगाल मदु चिया दु धैगु अर्थं ।

हलं वोगु फसं यंकल = अर्थं वोगु अर्थं फुत ।

हा खिचां उस्त न्याई मखु = वचनं कडा जूसां ज्याखँ ला मस्यंकू धैगु भावे ।

हहू याये त्यो न्ह्योने वने मत्यो = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

हा भिंसा ह भिंनि = मूल भिंसा का मलं उत्पत्ति ज्वीगु नं भिंनि ।

हाराँब खना राम ग्या = दुष्ट खना न्ह्याथें ज.ह्म बलाह्म पुरुष नं ग्या ।

हाकु आकिया हेमा छिके जिगु क्षमा = लोभ क्यना क्षमा फ्वनेगु उपाय ।

हाकु नम्हेसिनं हाकु खिफाई = कैफियत दुम्हं कैफियत ल्हँ

हापु मखंम्हेसिया हजला भ्वे, लुच्चाया पस्ता भ्वे = मदुपिनि भन साभि नये दैगु ।

हाराँ खना नारां ग्या = हाराँह्म खना शान्त पुरुष ग्या ।

हाह्म हालानतुं च्वनि = हाला च्वोंम्हेसित हायूकां ति ।

हाक्लिह्म त्याई = हालेफुह्म त्याई धैगु अर्थ ।

हिरा हे मन्तसेनि केरायागु छु खँ = किमति वस्तु हे मन्तसेनि, मामुलि वस्तु मदुसां छु खँ जुल ।

हिया नं मब्या ख्वाया नं मब्या = ह्याथैं यासां कलङ्क (दाग) व्छे थाकूगु अर्थ ।

हीक पालुक मन्ता फुच्छि तये, मचातेसं नये मफेका

जि नि आपा नये = स्वार्थतां थ कतिलाकेगु ज्या ।

हं धाम्हं खापा चायेके मा = सुनां खगु खँ ह्लात वंतुं कष्ट स.मा ।

ह्यंग्वा ज्वी धुसेंलि मिया छु भय = मिँ मज्वीकं ह्यंग्वा ज्वी मखु, अकें ह्यंग्वा ज्वी धुसेंलि मिँया छु भय ।

ह्यंग्वा च्वलां तुयू ज्वी मखु = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

ह्वाय नं मछ्वा प.ये नं मछ्वा = थये याये अथे याये धैगु छुं आँट म्हाँट मदुगु अर्थ ।

ह्वाय च्वना सर्ग खनेदु = अखतं कत स्यकेगु खँ ह्लाना ज्वीगु अर्थ: मखुगु खब् विश्वास उत्पन्न याकेगु अर्थ ।

न्हेथु वोंसा लिधु वै = छह्म वोंसा मेह्म वै धैगु अर्थ ।

त्रपुं ताहा ज्वों, ब्यांनं ड्यां मज्वों =

त्रासं सास वों, आसं ज्यू वों = अर्थ स्पष्ट हे जू ।

ज्ञान न ध्यान नस्यू ज्वी द्येत्र गा जोगि = वास्तविक ज्ञान विना भेषधारी ज्वीगु अर्थ ।

ज्ञानु ऐना ज्ञसु मला = निथैं च्वोंसां मभिं धैगु अर्थ ।

'च्वसा पासा' या पासापिं

१ न्याफो स्वां (बाखं पुच) — धूस्वां सायमि
२ वें (गद्य पुच) — स्वम्हबन्धु
३ मां बौ व मचा खाचा (अर्ति) — गोविन्दलाल
४ त्रिवेणी (प्याखं पुच) — धूस्वां सायमि
५ संदेशया लिस (खण्ड काव्य) — धर्मरत्न यमि
६ खँग्वा व खंभाय् (वाक्यांश कोष) — सत्यमोहन जोशी
७ फुति फाति (कविता) — शान्तिसुरभ
८ नसला (नेपाल साहित्यया ख्वापा)— प्रेमबहादुर कंसाकार
९ खलिल जिब्रानया छुं (बाखंचा) — न्हुच्छे सुन्दर
१० छुं पर्यायवाची कोष — आदिबज्र बज्राचार्य
११ मिसा (उपन्यास) — धूस्वां सायमि
१२ जयप्रकाश (महाकाव्य) — सत्यमोहन जोशी
१३ ती (बाखं पुचः) — प्रेम बहादुर कंसाकार
१४ अम्रपालि (नाटक) — श्रामणेर सुदर्शन
१५ मां (उपन्यास) — केशवलाल श्रेष्ठ
१६ हिलोबुला (बाखं संग्रह) — ओशाराम शाक्य
१७ छुनाखँ (उखान कोष) — सत्यमोहन जोशी
१८ धौंचोलेंचिया बाखं (दन्त्यकथा) — करुणाकर वैद्य

प्रेसं न्हे त्यंपिं

१ गन्धिभरया यात्रा (२ गू भागनं) – अमर बहादुर ताम्राकार
२ पश्चाताप (नाटक) प्रेमबहादुर कंसाकार